

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Τ.Α.Β.Μ.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Βιβλιοθήκες και Λογοκρισία»

Φοιτήτρια: Πανδή Ουρανία

Επόπτρια: Μπότη - Κανελλοπούλου Μαρία

Α.Μ.: B2015012

01-09-2020

ΚΕΡΚΥΡΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Μπότη για την πολύτιμη βοήθειά της και τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε για την περάτωση της παρούσας πτυχιακής. Οι σημαντικές υποδείξεις και συμβουλές της, με κατεύθυναν σε ένα σωστό τρόπο σκέψης προσφέροντάς μου με αυτόν τον τρόπο σημαντικά εφόδια για τη μετέπειτα ζωή μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένειά μου και τους φίλους μου, που σε όλο αυτό το διάστημα των σπουδών μου ήταν δίπλα μου και με στήριζαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ.....	7
ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ.....	16
Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΣΤΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ	31
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονείται στο πλαίσιο ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Πανεπιστημίου Κέρκυρας. Ο τίτλος της είναι: *Βιβλιοθήκες και Λογοκρισία*. Οι βιβλιοθήκες ανέκαθεν αποτελούσαν έναν φάρο γνώσης όπου ο καθένας δύναται να διευρύνει τους ορίζοντές του αλλά και να βοηθηθεί ως προς την ολοκλήρωση των εργασιών του ή την πληροφόρησή του. Οι εκάστοτε όμως πολιτικές συνθήκες και η ελευθερία του λόγου συνέβαλαν με την σειρά τους στην εμφάνιση της λογοκρισίας. Έτσι, αρκετές φορές πολλά τεκμήρια έμπαιναν στο καθεστώς της λογοκρισίας με αποτέλεσμα να απαγορεύονται ή ενίοτε τα παλαιότερα χρόνια και να καίγονται καθώς θεωρούνταν ότι ήταν ενάντια στις ηθικές αρχές και αξίες των ανθρώπων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία όπως φανερώνεται και από τον τίτλο της περιστρέφεται γύρω από δύο άξονες ο ένας είναι η βιβλιοθήκη και ο άλλος η λογοκρισία. Οι βιβλιοθήκες ανέκαθεν χρησιμοποιούνταν από το κοινό τους για την τέρψη και την διεύρυνση του πνεύματος. Συγκεκριμένα, η εν λόγω εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο γίνεται λόγος για τις βιβλιοθήκες και πιο συγκεκριμένα στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους καθώς και στα είδη που υπάρχουν. Συγχρόνως, παρατίθενται προτάσεις οι οποίες θα αναδείξουν την βιβλιοθήκη ενώ παράλληλα γίνεται λόγος για το πως θα μπορούσαν να λειτουργούν υποστηρικτικά στο αναγνωστικό κοινό προσεγγίζοντας με αυτόν τον τρόπο όλο και περισσότερο κόσμο - χρήστες στις αίθουσές της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια εκτενής αναφορά στην λογοκρισία. Αφού παρατεθεί μια μικρή αναδρομή για την λογοκρισία στο παρελθόν γίνεται οριοθέτηση του όρου. Εν συνεχεία παρατίθενται οι μορφές της λογοκρισίας και ο τρόπος που αυτές εφαρμόζονται ανάλογα με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής, ενώ αναφορά γίνεται παράλληλα και στην ελευθερία του λόγου όπως αυτή κατοχυρώνεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Βέβαια στην εποχή των τεχνολογιών δεν θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι λογοκρισία υφίσταται μόνο στα έντυπα (βιβλία, εφημερίδες κ.ά.). Το ίδιο ισχύει ίσως και σε μεγαλύτερο βαθμό και στο διαδίκτυο γεγονός το οποίο έχει αναλυθεί επίσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει λόγος για τις βιβλιοθήκες σε συνάρτηση με την ύπαρξη της λογοκρισίας. Πως επιτυγχάνεται άραγε η λογοκρισία σε μία βιβλιοθήκη; Υφίσταται άραγε λογοκρισία στις βιβλιοθήκες; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που θα απαντηθούν στο εν λόγω κεφάλαιο. Επιπλέον στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρεται το νομοθετικό πλαίσιο της λογοκρισίας, τι ισχύει στο εξωτερικό και την Ελλάδα και κατά πόσον αυτό επηρεάζει το αναγνωστικό κοινό.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας στηρίχθηκε περισσότερο στο διαδίκτυο καθώς η δύσκολη κατάσταση που διανύουμε δεν επέτρεπε την μετάβαση στις βιβλιοθήκες. Βέβαια ακόμα κι αν αυτό ήταν εφικτό, να αναφερθεί ότι είναι πολύ λίγα τα τεκμήρια εκείνα που αναφέρονται στην λογοκρισία. Στις τελευταίες σελίδες ο αναγνώστης είναι σε θέση να ενημερωθεί για το

σύνολο της βιβλιογραφίας, της αρθρογραφίας καθώς και της δικτυογραφίας που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να ολοκληρωθεί η παρούσα πτυχιακή.

Λέξεις-κλειδιά: Βιβλιοθήκη, Λογοκρισία, Ελευθερία του Λόγου, Διακήρυξη της Γλασκόβης.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

Οι βιβλιοθήκες ήταν, είναι και θα συνεχίζουν να αποτελούν χώρους πληροφόρησης, ψυχαγωγίας και κυρίως μόρφωσης. Ήδη από τα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι είχαν αρχίσει να δημιουργούν χώρους στους οποίους συγκέντρωναν υλικό και το έθεταν στη διάθεση του κοινού. Με το πέρασμα του χρόνου αυτοί οι χώροι έλαβαν την μορφή μιας βιβλιοθήκης. Η παρουσία των βιβλιοθηκών αναβάθμιζε τον τόπο και αποτελούσε προνόμιο καθώς συνέρρεαν πολλοί στοχαστές και ενδιαφερόμενοι για την μελέτη του υλικού.

Με τον όρο βιβλιοθήκη καλείται η συλλογή βιβλίων με ορισμένη ταξινόμηση που στοχεύει στη διατήρηση και διάδοση της καταγεγραμμένης γνώσης και ευρύτερα της πληροφόρησης.¹ Με άλλα λόγια, είναι η συγκέντρωση έντυπου αλλά και οπτικοακουστικού υλικού, η οποία εντοπίζεται σε ένα χώρο που προορίζεται είτε για μελέτη, είτε για έρευνα, είτε για ψυχαγωγία. Παράλληλα συμβάλλει στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς και στην πολύπλευρη καλλιέργεια ενός λαού. Συνεπώς αξίζει να σημειωθεί ότι είναι δυνατόν να θεωρηθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ως δείκτης πολιτισμού.

Ανάλογα με το είδος της αρχής που τις διέπει διακρίνονται τρόπον σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες ακαδημαϊκές, δημόσιες, σχολικές και ιδιωτικές χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κι άλλα είδη, όπως μπορεί να είναι οι επονομαζόμενες ειδικές που εστιάζουν σε ένα μόνο είδος λόγου χάριν ιστορία, λογοτεχνία κλπ. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αφορούν κατά βάση την τριτοβάθμια εκπαίδευση και σε αυτήν έχουν πρόσβαση κυρίως οι φοιτητές και οι καθηγητές. Ο αναγνώστης, χρησιμοποιεί, ως επί το πλείστον τις υπηρεσίες της, για εργασίες εξαμήνου, να μελετήσει, να διαβάσει κατά την διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, να πραγματοποιήσει την πτυχιακή ή διπλωματική του εργασία, και γενικότερα για να εκπληρώσει τις ακαδημαϊκές υποχρεώσεις του.

Στο ίδιο μήκος κύματος με τις ακαδημαϊκές εντοπίζονται και οι σχολικές βιβλιοθήκες. Όπως γίνεται φανερό αυτές στεγάζονται στα σχολικά κτίρια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και βοηθούν τους μαθητές να

¹ Πάπυρος Λαρούς Βριτάννικα, λήμμα βιβλιοθήκη, σελ. 187.

διεκπεραιώσουν τις μαθητικές τους υποχρεώσεις αλλά και να εξυψώσουν το πνεύμα τους (π.χ. λογοτεχνία, ποίηση). Όπως είναι φυσικό είναι μικρότερης εμβέλειας και περιορισμένου αριθμού τεκμηρίων σε αντίθεση με μια ακαδημαϊκή ή δημόσια, ενώ αποτελεί έναν θεσμό ο οποίος αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, καθώς συνδεόταν άρρηκτα με το σχεδιασμό και την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος κάθε χώρας.² Βοηθούν στην ολοκλήρωση των εκπαιδευτικών σκοπών και στόχων με το εξωσχολικό υλικό που διαθέτουν, στην εκμάθηση τρόπων έρευνας και στην ανάπτυξη αναγνωστικής ψυχαγωγίας. Γιατί η βιβλιοθήκη παραμένει και ένας χώρος ελευθερίας και χαλάρωσης.

Αναμφίβολα, οι σχολικές βιβλιοθήκες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, καθώς η αξιοποίησή τους συμπληρώνει την εκπαιδευτική διαδικασία. Η ύπαρξή τους στα σχολεία και η ορθή λειτουργία τους συμβάλλει σαφώς στην όξυνση της κριτικής σκέψης των μαθητών, στην καλλιέργεια της φαντασίας, στην ανάπτυξη της συνεργασίας, στην αυτενέργεια του μαθητή και γενικά στην ευχάριστη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών, καθώς η ανάγνωση ενός βιβλίου ψυχαγωγεί και αποτελεί έναν «πιστό σύντροφο» που δεν θα σε προδώσει ποτέ.

Σήμερα, στο πλαίσιο των πολυπολιτισμικών κοινωνιών καλούνται να διαμορφώσουν από κοινού με το εκπαιδευτικό σύστημα ολοκληρωμένες προσωπικότητες που θα εμφορούνται από αξίες, όπως η δικαιοσύνη, η ισότητα, η ανοχή στο διαφορετικό, η διαλλακτικότητα και η ηθική. Συνεπώς, οι μαθητές θα διεκδικούν τους ορίζοντές τους, θα μπορούν να καταπολεμήσουν κάθε είδους ρατσιστική συμπεριφορά και διάθεση μισαλλοδοξίας και θα οικοδομήσουν μελλοντικά κοινωνίες στις οποίες θα συνυπάρχουν αρμονικά πολίτες διαφορετικής καταγωγής και πολιτισμικής κουλτούρας.

Αναφορικά με τις δημόσιες βιβλιοθήκες αυτές, όπως φανερώνεται και από το όνομα τους, είναι διαθέσιμες και ανοιχτές σε όλους ανεξαρτήτου ιδιότητας. Ο οποιοσδήποτε θέλει μπορεί να τις επισκεφθεί είτε για να μελετήσει είτε για να δανειστεί κάποιο τεκμήριο και με το πέρασμα κάποιων ημερών να το επιστρέψει. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες αποτελούν βασικό στοιχείο κοινωνικής ενσωμάτωσης και εγγύηση της

²Στη Διακήρυξη (*School Library Manifesto*) για τις σχολικές βιβλιοθήκες της IFLA/UNESCO (1999) αναφέρεται ότι αυτές αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

ισότιμης πρόσβασης στη γνώση. Σε αυτές καταφεύγουν κυρίως τα άτομα που έχουν αφήσει το σχολείο, προκειμένου να συνεχίσουν όχι μόνο να καλλιεργούν το πνεύμα τους αλλά και να ενημερώνονται μέσω των τεχνολογικών υπηρεσιών που προσφέρουν.³ Τέλος, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ιδιωτικές βιβλιοθήκες ή συνήθως συλλογές στις οποίες οι ιδιώτες έχοντας διαμορφώσει έναν χώρο παραθέτουν το προσωπικό τους αρχείο στην διάθεση του κοινού.

Συγκεκριμένα, οι παραδοσιακές υπηρεσίες που προσφέρει η πλειονότητα των βιβλιοθηκών είναι οι ακόλουθες:

- Αναγνωστήριο
- Δανεισμός βιβλίων
- Πληροφόρηση - Εξυπηρέτηση χρηστών
- Scanner, εκτυπώσεις
- Συλλογή έντυπων βιβλίων και περιοδικών
- Οπτικοακουστικό εργαστήριο ξένων γλωσσών
- Αίθουσες ατομικής ή συλλογικής ανάγνωσης
- Εκπαίδευση χρηστών μέσω σεμιναρίων, παρουσιάσεων, ξεναγήσεων
- Αναζήτηση υλικού μέσω τοπικού καταλόγου OPAC, στο χώρο της βιβλιοθήκης
- Διαθέσιμες θέσεις σε εργαστήριο Η/Υ με πρόσβαση στο Διαδίκτυο (PC- Lab)
- Διαδανεισμός τεκμηρίων με άλλες βιβλιοθήκες της Ελλάδος και του εξωτερικού
- Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης (KET)

Επιπλέον, οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες που παρέχονται σε μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη είναι οι ακόλουθες:

- Ιστοσελίδα εκάστοτε βιβλιοθήκης (website)
- Αναζήτηση υλικού μέσω ηλεκτρονικού καταλόγου OPAC, εκτός του χώρου της βιβλιοθήκης
- Ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης και βάσεις δεδομένων
- Ηλεκτρονικά βιβλία και περιοδικά
- Παραγγελία άρθρων ηλεκτρονικά (online)

³ De Alós Moner, A., *Ο ρόλος των δημοσίων βιβλιοθηκών στην κοινωνία της πληροφόρησης*, 2003, σελ. 3, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/10814/314> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 09-05-2020.

- Πλατφόρμα ασύγχρονης τηλεεκπαίδευσης (e-class)
- Ψηφιακές συλλογές, ψηφιακό αποθετήριο διδακτορικών διατριβών, διπλωματικών ή πτυχιακών εργασιών (π.χ. Nemertes).

Οι υπηρεσίες της βιβλιοθήκης πρέπει να σχεδιάζονται και να προσφέρονται με αντικειμενικό σκοπό για να ικανοποιούν τις ανάγκες των χρηστών. Πρέπει να γίνονται συνεχώς έρευνες δεδομένου ότι οι προσδοκίες και τα ενδιαφέροντα των χρηστών αλλάζουν συνεχώς. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να προσδιορίζονται πρώτον οι διαφορετικές κατηγορίες χρηστών σαν άτομα ή ομάδες και δεύτερον οι ανάγκες και οι προσδοκίες των ομάδων - χρηστών, λαμβάνοντας υπόψη ότι κάθε ομάδα έχει τις δικές της ανάγκες και φέρει δικές της προτιμήσεις.

Οι βιβλιοθήκες αποτελούν τις καίριες υποδομές των κοινοτήτων όπου ο κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει πρόσβαση στη πληροφορία. Σε αυτές μπορεί κανείς να διαβάσει και να δανειστεί όποιο βιβλίο επιθυμεί. Επιπρόσθετα, στη σύγχρονη εποχή των εξελιγμένων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας οι βιβλιοθήκες αποτελούν μια καλή επιλογή για την αξιοποίηση και εκμάθηση των σύγχρονων υπολογιστικών συστημάτων. Εκτός αυτού, όμως, αποτελούν και κέντρα κοινωνικοποίησης και αλληλεπίδρασης των ανθρώπων-χρηστών μεταξύ τους. Υπάρχει, δηλαδή, η δυνατότητα επικοινωνίας με άλλα άτομα, είτε πρόκειται για τους υπαλλήλους της βιβλιοθήκης είτε το λοιπό αναγνωστικό κοινό που βρίσκεται στο εσωτερικό της.

Βασικό συστατικό της επιτυχούς πραγμάτωσης των παραπάνω είναι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί μια βιβλιοθήκη, ή αλλιώς, το πώς αυτή η ίδια θέτει τον εαυτό της στη διάθεση της κοινότητας. Άλλωστε, αυτό είναι που συμβάλλει στην επιτυχή ή μη έκβαση των προγραμμάτων που πραγματοποιεί. Διότι μια βιβλιοθήκη οφείλει να εκτιμά τις ανάγκες της κοινότητας στην οποία ανήκει, να αναπτύσσει επαρκείς και αποτελεσματικές δραστηριότητες και συνεργασίες με συναφείς ή μη φορείς και, τέλος, να είναι σε θέση να διαχειριστεί μια πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από ελλείψεις όπως προσωπικού, χώρου, χρημάτων, ανεκπαίδευτους εθελοντές κ.ά.⁴

⁴Gualamali Shanoor, Malik Naveen, Miller Valerie, Takahashi Daniel, *Library Services For The Aging Population: An annotated bibliography*, University of Toronto p.13, διαθέσιμο στο: http://shanoor.weebly.com/uploads/2/9/3/1/2931505/inf1300_annotated_bib.pdf ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10-05-2020.

Είναι αξιοσημείωτο ακόμη το γεγονός ότι δεν δίνεται η δέουσα προσοχή στον τρόπο πρόσβασης σε μια βιβλιοθήκη, στην οργάνωση της επίπλωσης και του φωτισμού που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν άτομα ανεξαρτήτου ηλικίας με αναπηρίες, κινητικά προβλήματα ή παθήσεις της όρασης. Παρά το γεγονός πως ο αριθμός, για παράδειγμα, των φοιτητών με αναπηρίες (ΑμεΑ) αυξάνεται, οι υποδομές για τη διευκόλυνση των χρηστών αυτών παρουσιάζουν σοβαρή υστέρηση κυρίως σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου.⁵

Αναλυτικότερα, η κάθε βιβλιοθήκη έχει καθήκον της να προβεί, όσον αφορά τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης των συλλογών, σε εκείνες τις ουσιώδεις ενέργειες που θα διευκολύνουν τον αναγνώστη στην αναζήτηση των εκάστοτε πληροφοριών αλλά θα του δίνουν και την δυνατότητα για ευχάριστο συγχρωτισμό μέσα στο χώρο της βιβλιοθήκης. Για παράδειγμα, οι εργαζόμενοι στη δημοτική περιφερειακή βιβλιοθήκη της Μασσαλίας λόγω της μεγάλης έκτασης του κτιρίου της επέλεξαν τη μέθοδο της τμηματοποίησης του υλικού: κάθε τμήμα ξεχωριστά περιλαμβάνει όλες εκείνες τις υπηρεσίες πληροφόρησης που παρέχει κανονικά μια αυτούσια βιβλιοθήκη. Σε κάθε μία από τις οκτώ μεγάλες θεματικές ενότητες συγκεντρώθηκαν όλες οι κατηγορίες του υλικού, για δανεισμό ή επιτόπια χρήση, έπιπλα μελέτης και έπιπλα χαλάρωσης, υπολογιστές, εκτυπωτικά και άλλα σχετικά μηχανήματα καθώς και μία τράπεζα πληροφοριών και επικοινωνίας.⁶ Μέσω αυτής της πρακτικής διευκόλυναν τους χρήστες στις αναζητήσεις τους και παράλληλα επέτυχαν μια ομοιόμορφη και λειτουργική παρουσίαση των τεκμηρίων και των υπηρεσιών της βιβλιοθήκης.

Θεωρητικά η βιβλιοθήκη οφείλει να λειτουργεί σα μορφωτικό, πνευματικό, εκπολιτιστικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Με το να θέτει το πλούσιο υλικό της και τις υπηρεσίες της δωρεάν στη διάθεση του κάθε πολίτη, τον βοηθά να συμμετέχει ισότιμα στο δικαίωμα της μόρφωσης, της πληροφόρησης, και της αισθητικής καλλιέργειας. Μόνο έτσι μπορεί να καταστεί σε τοπικό, εγχώριο και διεθνές ακόμα επίπεδο κέντρο παιδείας και εκπαίδευσης. Δυστυχώς, όμως, η θέση αυτή δεν άπτεται της ελληνικής πραγματικότητας.

⁵Κουλικούρδη Άννα, «Ο Ρόλος των Βιβλιοθηκών στην Εκπαίδευση των ΑμεΑ: Ελληνική και Διεθνής Πραγματικότητα.», σελ. 4 στο: *Ποιότητα Ζωής Προσώπων με Αναπηρία: Η Συμβολή της Εκπαίδευσης. Προβλήματα & Προοπτικές*, Αθήνα, 11-12 Μαΐου 2007, διαθέσιμο στο <http://eprints.rclis.org/10479/1.pdf>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 13-05-2020.

⁶Larbre François, *Εξυπηρέτηση του κοινού: το παράδειγμα της βιβλιοθήκης της Μασσαλίας*, σελ.1, διαθέσιμο στο <https://lekkythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/11501>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15-05-2020.

Με άλλα λόγια, σε αντίθεση με ότι ισχύει στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο στην Ελλάδα οι βιβλιοθήκες δεν αντιμετωπίζονται ως ζωτικό κομμάτι της κοινωνίας. Ένα βασικό μειονέκτημα, σε επίπεδο λειτουργίας, που χαρακτηρίζει τις δημόσιες, δημοτικές ή πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες της χώρας μας είναι η υποστελέχωση, υποχρηματοδότηση και εν τέλει η υπολειτουργικότητα τους. Οι ιδιωτικές, ωστόσο, αποδεικνύονται φάροι σωτηρίας του αναγνωστικού κοινού, μιας και παρουσιάζουν σχετικά πιο ενημερωμένους και επικαιροποιημένους καταλόγους από εκείνους των δημόσιων που έρχονται σε συνδυασμό με σύγχρονα καινοτόμα προγράμματα χάρη στην καλύτερη χρηματοδότησή τους.

Σε επίπεδο, ωστόσο, τεχνολογικής υποδομής και οργάνωσης του χώρου, οι βιβλιοθήκες μας είναι σε ένα σχετικό βαθμό πλήρεις, ευχάριστες και έτοιμες να υποδεχτούν τους αναγνώστες τους, διαθέτοντας προς χρήση ένα σεβαστό -αλλά δυστυχώς όχι επαρκή- αριθμό υπολογιστών και μια επίσης επαρκώς ενημερωμένη λίστα-βάση βιβλίων και περιοδικών. Το προσωπικό της εκάστοτε βιβλιοθήκης, αν και μικρό, είναι είτε εκπαιδευμένο είτε διαθέτει αρκετή εμπειρία⁷ έτσι ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες του αναγνωστικού κοινού, ενώ τα συστήματα πληροφόρησης που χρησιμοποιούν ακολουθούν, ευτυχώς με μικρή καθυστέρηση, τις ευρωπαϊκές επιταγές.

Αναμφισβήτητα, οι βιβλιοθήκες του 21^{ου} αιώνα επιθυμώντας να συμβαδίσουν με το ρεύμα της εποχής και τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις, προβαίνουν σε προσπάθειες εκσυγχρονισμού αλλάζοντας χαρακτήρα, ρόλο και φιλοσοφία. Πέρα από το παραδοσιακό έντυπο υλικό, παρέχεται προς τους χρήστες ένας τεράστιος όγκος επιστημονικών δημοσιεύσεων, ο οποίος, στηρίζεται σε ηλεκτρονικά βιβλία, περιοδικά και βάσεις δεδομένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τη διευκόλυνση των χρηστών, προσφέρονται σύγχρονα ηλεκτρονικά εργαλεία αναζήτησης, καθώς επίσης και ανάκτησης επιστημονικής βιβλιογραφίας όπως αναφέρθηκε εκτενώς και παραπάνω.

Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε πως καθοριστικής σημασίας για την οργάνωση και ορθή λειτουργία μιας βιβλιοθήκης θεωρείται η παρουσία βιβλιοθηκονόμων στον χώρο.

⁷Αξίζει να σημειώσουμε ότι βασικό πρόβλημα των βιβλιοθηκών της χώρας μας είναι η επιλογή κυρίως ανεκπαίδευτου προσωπικού για τη στελέχυσή τους σε συνδυασμό με τον παραγκωνισμό των επαγγελματιών-βιβλιοθηκονόμων. Ωστόσο, είναι επίσης αξιοσημείωτη η προσπάθεια και το μεράκι των ανειδίκευτων εργαζομένων για την καλύτερη δυνατή λειτουργία των χώρων εργασίας τους.

Οι βιβλιοθηκονόμοι στο πλαίσιο των νέων τεχνολογικών εξελίξεων αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς οφείλουν να προσαρμόζονται και οι ίδιοι σε αλλαγές, όπως η διαρκώς αυξανόμενη διείσδυση του Πληροφορικής και του Διαδικτύου στις διάφορες δραστηριότητες του ανθρώπου, η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών, η ανάδειξη νέων πληροφορικών τομέων (Ηλεκτρονικό Εμπόριο), η αλλαγή του λόγου και του τρόπου απόκτησης πληροφοριών κλπ.⁸

Προϊόντος χρόνου, γίνεται φανερό ότι οι βιβλιοθηκονόμοι επικεντρώνονται όχι μόνο στη συλλογή, την οργάνωση και τη διατήρηση του υλικού, αλλά κατά κύριο λόγο στη πληροφορία και την αποτελεσματική χρήση της. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός πλέγματος ειδικών υπηρεσιών, μαθημάτων, συστημάτων και προγραμμάτων, τα οποία είναι διαθέσιμα σήμερα και αποδίδονται με τους όρους, libraryinstruction, libraryorientation, libraryeducation, usereducation, bibliographicinstruction, informationliteracy.⁹

Αξίζει επίσης να τονιστεί ότι η βιβλιογραφική εκπαίδευση των χρηστών αποτελεί μείζονος σημασίας καθήκον των αρμόδιων βιβλιοθηκονόμων και θεωρείται ολοένα και πιο σημαντική, δεδομένου ότι παρέχεται ποικιλία πληροφοριών και δίνεται έμφαση στην αυτοεξυπηρέτηση και ανεξαρτησία του χρήστη. Η διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή και η ραγδαία ανάπτυξη που γνωρίζει ο τεχνολογικός τομέας καθιστούν αναγκαία την ενημέρωση και την πληροφόρηση, καθώς και τη ικανότητα απόκτησης ανάλογων δεξιοτήτων (γνώση χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου). Η εκπαίδευση του χρήστη, λοιπόν, συνιστά πρωταρχικής σημασίας προτεραιότητα των βιβλιοθηκονόμων, εφόσον στόχος κάθε βιβλιοθηκονόμου είναι η σωστή πληροφόρηση και η εξυπηρέτηση των χρηστών.¹⁰ Η επιθυμία των χρηστών για διαβίου πρόσβαση στην πληροφόρηση, επιστημονική, επαγγελματική, ή και προσωπική σε κάποιες περιπτώσεις, διευρύνει το ρόλο ενός βιβλιοθηκονόμου, δεδομένου ότι πλέον τον

⁸Γερόλιμος Μιχαήλ, *Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον πληροφόρησης*, Κέρκυρα 2008, σελ., 103-104, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/10795/678>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 16-05-2020.

⁹Constance Mellon ed. *Bibliographic Instruction: The Second Generation*. Littleton, CO: Libraries Unlimited, 1987, σελ. 189.

¹⁰ Frick Elizabeth, "Professional Training for User Education: the U.K.", *Journal of Education for Library and Information Science*, 28 (Summer 1987), σελ. 27.

καθιστά επιπλέον δάσκαλο, παιδαγωγό και αρωγό των χρηστών στην εκπαιδευτική διαδικασία.¹¹

Βασικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι η συχνότητα που χρησιμοποιούν οι χρήστες τη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου, οι λόγοι, ποιες υπηρεσίες προτιμούν, η συμπεριφορά τους κατά την παρουσία τους στο χώρο, η συχνότητα δανεισμού βιβλίων, η συνέπεια στις υποχρεώσεις τους απέναντι στη βιβλιοθήκη. Τα παραπάνω ερωτήματα απασχολούν κάθε βιβλιοθήκη και γι' αυτό οφείλει να διανέμει ερωτηματολόγια στους χρήστες, έτσι ώστε, να διεξάγονται ασφαλή συμπεράσματα και να γίνονται τροποποιήσεις εάν χρειαστεί, για τον καλύτερο τρόπο λειτουργία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι οι σύγχρονες βιβλιοθήκες ενώ αποτελούν αναμφισβήτητα ζωτικό κομμάτι της μετάδοσης της γνώσης δυστυχώς δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο που δημιουργήθηκαν και αυτό διότι η έλλειψη προσωπικού, η έλλειψη τεχνολογικού εξοπλισμού και εν γένει η έλλειψη χρηματοδότησης είναι μόνο μερικά από τα προβλήματα που αναστέλλουν τον ρόλο και τον σκοπό τους. Σκοπός, όμως, στην παρούσα φάση δεν είναι η παράθεση των προβλημάτων αλλά ο τρόπος με τον οποίο η κάθε βιβλιοθήκη θα καταφέρει να αναδειχθεί και να σταθεί συνοδοιπόρος στο ταξίδι της γνώσης των μαθητών, αλλά αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εάν δεν αναφερθούν οι προβληματικές που την κάνουν τουλάχιστον αναχρονιστική.

Για την εύρυθμη λειτουργία μιας βιβλιοθήκης, θα πρέπει εκείνη να διαθέτει το δικό της ξεχωριστό χώρο. Να διαθέτει δηλαδή μια κτιριακή υποδομή η οποία πέραν από τη συλλογή του υλικού να είναι εύκολα προσβάσιμη και θελκτική για όλους. Παράλληλα, θα πρέπει να μεταδοθεί στους χρήστες της το αίσθημα της προσφοράς ενισχύοντας το υλικό της βιβλιοθήκης. Βέβαια για συμβούν όλα αυτά θα πρέπει να δοθεί η κατάλληλη χρηματοδότηση και η απαραίτητη στελέχωση για την καλύτερη λειτουργία της. Ίσως είναι χλιοειπωμένο, αλλά η ανάγκη χρηματοδότησης φαίνεται να είναι αναγκαία όσο ποτέ. Η χρήση των νέων τεχνολογιών κερδίζει έδαφος με ταχύτατους ρυθμούς καθότι προσφέρει άμεση ενημέρωση και δυστυχώς τα χρήματα από τα αρμόδια υπουργεία είναι πενιχρά προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες που δημιουργούνται κατά καιρούς.

¹¹ Hanson R. Eugene, "College Libraries: the Colonial Period to the Twentieth Century", Σε Advances in Library Administration and Organization, τ. 8, eds. Gerard B. McCabe και Bernard Kreissman. Greenwich, CT: JAZ Press, 1989, σελ. 174-176.

Για την καλύτερη λειτουργία ή και βελτίωση των υπηρεσιών μιας βιβλιοθήκης κρίνεται απαραίτητη η χρήση ερωτηματολογίων, τα οποία θα συμπληρώνονται από τους χρήστες που την απαρτίζουν έτσι ώστε να ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις απαιτήσεις τους. Ακόμα, να σημειωθεί ότι το προσωπικό της βιβλιοθήκης θα πρέπει να προχωρήσει στην ψηφιοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του υλικού που διαθέτουν καθώς η ψηφιακή εποχή είναι προ των πυλών και αρκετοί είναι εκείνοι που χρησιμοποιούν μόνο τους υπολογιστές και τις on-line βάσεις δεδομένων προκειμένου να αντλήσουν πληροφοριακό υλικό.

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

Τόσο ο γραπτός όσο και ο προφορικός λόγος διαθέτουν μια ακατάλυτη δύναμη, η οποία είναι ικανή να δημιουργήσει και συνάμα να καταστρέψει. Είναι εφικτό να πλαταίνει τους ορίζοντες και ταυτόχρονα να τους περιορίζει. Πρόκειται, λοιπόν, για μια δύναμη αυτοαναφορική και «αυτοκαταστροφική». Ο λόγος νικάται από τον λόγο. Επομένως, ο λόγος αυτοαναιρείται επί της ουσίας όταν κάνει την εμφάνισή της η λογοκρισία.

Η λογοκρισία δεν έχει μόνο μια μορφή, δεν υφίσταται μόνο σε ένα προϊόν και δεν αποτελεί επ' ουδενί εφεύρεση της νεότερης εποχής. Κάνει την εμφάνισή της ήδη από την αρχαιότητα και τους ρωμαϊκούς χρόνους και λαμβάνει τεράστιες διαστάσεις κατά την περίοδο του Μεσαίωνα με την καύση χιλιάδων βιβλίων που αφορούσαν τα θρησκευτικά πιστεύω και τη μαγεία. Τρανό παράδειγμα το *Malleus Maleficarum*. Η εφεύρεση του Γουτεμβέργιου βέβαια η οποία διευκόλυνε τη δημιουργία πολλαπλών αντιγράφων σε μικρότερο χρονικό διάστημα έδωσε όπως είναι φυσικό την αφορμή για την συστηματικότερη κριτική τους.

Ανάλογα με τα πολιτικά καθεστώτα που επικρατούσαν ανά περιόδους παρουσίασε διακυμάνσεις στην έντασή της. Σε ζοφερές περιόδους απολυταρχίας, δηλαδή, αναζωπυρωνόταν ενώ σε φιλελεύθερες, όπως είναι η Γαλλική Επανάσταση, αποκλιμακωνόταν. Η λογοκρισία άρχισε να παραγκωνίζεται με τη εγκαθίδρυση των δημοκρατικών πολιτευμάτων αλλά ακόμη και κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν εξαλείφεται, καθότι στον αιώνα της παγκοσμιοποίησης και της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης συντηρείται πέραν των τεκμηρίων και μέσω του διαδικτύου.

Προκειμένου να γίνει πιο εύκολα αντιληπτός ο ρόλος της λογοκρισίας, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν οι ακόλουθοι ορισμοί: πνευματική ελευθερία, ακαδημαϊκή ελευθερία, λογοκρισία και λογοκριτής. Η πνευματική ελευθερία σχετίζεται με το αναφαίρετο δικαίωμα όλων των ανθρώπων να λαμβάνουν και να αναζητούν πληροφορίες χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα περιορισμού πρόσβασης σε αυτές. Επί της ουσίας, πρόκειται για την ελευθερία σε πάσης φύσεως ιδέες και απόψεις έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια πολύπλευρη και σφαιρική αντίληψη βασιζόμενη στην κριτική σκέψη του ατόμου. Άλλωστε δε θα πρέπει να παραλείπεται ότι η πνευματική ελευθερία αποτελεί

την ενίσχυση της δημοκρατικής συνείδησης και κατ' επέκταση τη θεμελίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Με τον όρο ακαδημαϊκή ελευθερία καλείται η ευχέρεια κινήσεων των μελών της κοινότητας που την απαρτίζουν. Με άλλα λόγια αυτού του είδους η ελευθερία δίνει τη δυνατότητα στα μέλη της και κυρίως στους ερευνητές της να διαχειρίζονται οποιοδήποτε υλικό προκειμένου να εξάγουν σφαιρικά συμπεράσματα χωρίς προκαταλήψεις, όπως δηλαδή αρμόζει στην έρευνα που δεν επιδέχεται περιορισμούς.

Με τον όρο «λογοκρισία» εννοείται «ο προληπτικός έλεγχος που ασκείται συνήθως από μια αρχή σε προϊόντα του γραπτού ιδίως λόγου αλλά και σε θεάματα ή ακροάματα πως μπορεί να είναι επί παραδείγματι τα βιβλία, τα έντυπα, οι εφημερίδες, οι επιστολές, τα κινηματογραφικά ή θεατρικά έργα κτλ. με δικαίωμα επέμβασης στο περιεχόμενό τους δηλαδή, διαγραφές, τροποποιήσεις, απαγόρευση δημοσιοποίησης, κυκλοφορίας κτλ.». ¹²

Ο παραπάνω ορισμός αναφέρεται σε μια θεσμοθετημένη, παρεμβατική, κανονιστική λογοκρισία, που, στο πλαίσιο της ελευθερίας του λόγου, στόχο έχει να διαφυλάξει τις αξίες και τα υλικά αγαθά τα οποία θεωρούνται πως απειλούνται. Υπάρχει δηλαδή ένας κανόνας, καθορισμένος από ειδικούς, ο οποίος παρέχει τα κριτήρια με βάση τα οποία αξιολογούνται τα προϊόντα της πνευματικής και της πολιτιστικής δραστηριότητας. ¹³ Ο κανόνας αυτός οφείλει να διατηρεί τη νόρμα και κάθε παρέκκλιση από αυτή ενεργοποιεί τη λογοκρισία.

Ως λογοκριτής θεωρείται το άτομο εκείνο που προβαίνει στη διαδικασία της λογοκρισίας. Συχνά δημιουργείται η πεποίθηση πως ο λογοκριτής είναι ένα άτομο παράλογο και αντιδραστικό. Μια τέτοια εντύπωση όμως αδικεί, θα έλεγε κανείς, τον λογοκριτή. Στην περίπτωση, δηλαδή, που κάποιος προβαίνει σε καταγγελία σε βάρος κάποιας βιβλιοθήκης, τις περισσότερες φορές πρόκειται για γονέα ή ενσυνείδητο πολίτη, ο οποίος εκφράζει έμπρακτο ενδιαφέρον για την προστασία των συμπολιτών του. Κατά γενική ομολογία όλοι οι λογοκριτές αισθάνονται ικανοί να αντιληφθούν το «κακό» και επιχειρούν με τη λογοκρισία περισσότερο να εξουδετερώσουν τους κινδύνους που

¹²http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020

¹³Πετσίνη Π., Χριστόπουλος Δ. (επιμ), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, εκδ. Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα 2016, σελ. 14.

ενδεχομένως ελλοχεύουν και να διασφαλίσουν την κοινωνική ευημερία και λιγότερο να διαφυλάξουν τα ήθη.

Παρακάτω θα αναφερθούν αναλυτικά οι πιο συνηθισμένες μορφές λογοκρισίας όπως αυτές εμφανίζονται κατά καιρούς περιλαμβάνοντας την αρνητική και θετική, την αυτολογοκρισία, την δήλη - άδηλη και την άμεση - έμμεση.¹⁴ Η λογοκρισία δύναται να είναι είτε αρνητική είτε θετική, δηλαδή όταν επιβάλλεται σε έναν καταξιωμένο επί παραδείγματι συγγραφέα ο οποίος είναι ευρέως αποδεκτός από το κοινό του (Καζαντζάκης) τότε είναι αρνητική. Σε άλλες περιπτώσεις, όμως όπως είναι η λογοκρισία σε κείμενα που αναφέρονται σε βίαιες πρακτικές ή διαθέτουν πορνογραφικό υλικό ή τρομοκρατικές επιθέσεις τότε τίθεται αυτομάτως θετική καθώς θεωρείται πως προστατεύει το αναγνωστικό κοινό και εν γένει τους πολίτες ενός κράτους ή μιας χώρας. Βέβαια η τελευταία θετική έκβαση για πολλούς, δύναται να θεωρηθεί εξίσου λογοκρισία διότι κάποιος παραβιάζει την πνευματική ελευθερία των ατόμων αλλά και την ελευθερία στην πρόσβαση της πληροφορίας χωρίς καμία διάκριση και περιορισμό. Επομένως, θα υποστήριζε κάποιος ότι είναι δυσδιάκριτες και ιδιαιτέρως λεπτές οι διαφορές μεταξύ μιας αρνητικής ή θετικής λογοκρισίας και σε αυτό έρχεται να βοηθήσει ο κώδικας των ηθικών αξιών.

Μια άλλη μορφή της λογοκρισίας είναι η αυτολογοκρισία και πιο συγκεκριμένα η σκόπιμη. Σε πάρα πολλές περιπτώσεις λόγου χάρη παρατηρείται το φαινόμενο στον δημοσιογραφικό χώρο να αποκρύπτονται ή να υποβαθμίζονται γεγονότα ή απόψεις από τους δημοσιογράφους που ενδεχομένως πρόκειται να δυσαρεστήσουν την πολιτική εξουσία ή να εναντιωθούν στον ιδεολογικό προσανατολισμό του χώρου στον οποίο εργάζονται. Αυτό συνεπάγεται την διαστρέβλωση της πραγματικότητας και την στέρηση από τους πολίτες της έγκυρης και αντικειμενικής πληροφόρησης. Κατά συνέπεια, οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι «αναγκάζονται» να προδώσουν το αίσθημα ευθύνης που έχουν απέναντι στους πολίτες.

Στις μορφές λογοκρισίας περιλαμβάνονται επίσης η δήλη και η άδηλη. Όσον αφορά την πρώτη αυτή εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου απαγορεύεται κατηγορηματικά

¹⁴Περρή Ασημίνα, «Η λογοκρισία στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες», στο: *Πρακτικά 15^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, εκδ., Βιβλιοθήκη & Υπηρεσία Πληροφοριών Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα 2006, σελ., 307.

από υψηλόβαθμα στελέχη η δημοσίευση πληροφοριών παρά το γεγονός ότι κάτι τέτοιο δεν απαγορεύεται από το νόμο. Από την άλλη πλευρά, η άδηλη λογοκρισία αναφέρεται στην υπονόμηση ιδεών και απόψεων που έρχονται σε αντιπαράθεση την επικρατούσα πολιτική ή κοινωνική κατάσταση.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι η λογοκρισία είναι δυνατό να λάβει χώρα με την άσκηση ηθικής πίεσης (λ.χ. με τη δυσφήμιση, τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων που διακινούν ή λαμβάνουν «επικίνδυνες» πληροφορίες), με διοικητικά μέτρα, με αρνητικές κυρώσεις (απόλυση, δυσμένεια, άσκηση βίας, κ.λπ.) και θετικές «κυρώσεις» (πρόσληψη, προαγωγή, βράβευση κ.ά.). Παράλληλα, η λογοκρισία μπορεί να ασκηθεί βάσει νομικού/ρυθμιστικού πλαισίου (νόμοι, καταστατικά κ.λπ.) ή απλά μέσω ισχύος. Τη λογοκριτική πρακτική μπορούν να την ασκήσουν λογής πολιτικά και κρατικά στελέχη, ιεράρχες, εκπαιδευτικοί, δικαστικοί, ή στελέχη καλλιτεχνικών φορέων, διευθυντές εταιρειών, εν γένει άτομα με εξουσία.¹⁵

Ωστόσο, δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής ότι η απαγόρευση δημοσίευσης απόψεων και πληροφοριών είναι φαινόμενο που μαστίζει και τις σημερινές κοινωνίες. Σήμερα απαγορεύεται λ.χ. η δυσφήμιση, η προσβολή προσωπικότητας κ.λπ. κάποιου, αλλά και η παιδική πορνογραφία, ο λόγος μίσους, η παρακίνηση σε διάπραξη εγκλημάτων κ.ά. Συνεπώς, το θεμελιώδες ερώτημα είναι όχι αν (πρέπει να) υπάρχει λογοκρισία, αλλά ποια λογοκρισία είναι κάθε φορά αποδεκτή.

Το είδος της λογοκρισίας εξαρτάται δηλαδή από πολλούς παράγοντες και κυρίως από τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες. Κατά βάση αφορά στη δύναμη – οικονομική, πολιτική και ιδεολογική – των διάφορων φορέων. Αν για παράδειγμα την σε μια χώρα επικρατεί φασιστικό ή απολυταρχικό καθεστώς, κάθε δημοκρατική άποψη (που εκφράζει την ισότητα των δικαιωμάτων και την οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου χωρίς διακρίσεις) βρίσκεται εκτεθειμένη στη λογοκρισία.

Κάπου εδώ λοιπόν το θέμα γίνεται πιο περίπλοκο. Για ποιά θέματα μπορούν να δημοσιεύονται πληροφορίες (π.χ. είναι αποδεκτή η δημοσιοποίηση της προσωπικής μας ζωής ή θεμάτων που αφορούν την εθνική άμυνα); Ποιες απόψεις είναι αποδεκτές (π.χ.

¹⁵Πλειός Γιώργος, «Από το ίντερνετ στη λογοκρισία;», διαθέσιμο στο https://www.alfavita.gr/koinonia/308644_apo-internet-sti-logokrisia, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/05/2020.

μπορεί να διδάσκονται ισότιμα στο κοσμικό σχολείο η θεολογική και επιστημονική ερμηνεία της καταγωγής του ανθρώπου); Ποια μπορεί να είναι τα κριτήρια της απαγόρευσης (μπορεί να απαγορεύονται στα ΜΜΕ απόψεις που ανήκουν σε άλλο θρήσκευμα ή πρεσβεύουν την αθεΐα;). Ποιος μπορεί να ασκεί λογοκρισία (μπορεί π.χ. ένας κρατικός υπάλληλος ή ένας διευθυντής σχολείου ή ένας λοχαγός;) κ.λπ.

Το ερώτημα λοιπόν είναι ποια λογοκρισία δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Δεν είναι εύκολο να απαντηθεί. Κατ' αρχήν δεν είναι αποδεκτή η λογοκρισία που παραβιάζει την οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου (συγκεκριμένα και επί της αρχής). Δεν μπορεί να επιτρέπεται λόγου χάρη ο ρατσιστικός λόγος, ο λόγος μίσους, η προσβολή της αξίας του ανθρώπου, ή η απαγόρευση να πιστεύει κάποιος και να εκφράζει δημόσια τις πολιτικές, θρησκευτικές κ.ά. πεποιθήσεις του. Δεν είναι αποδεκτή η τυπική ή άτυπη λογοκρισία που περιορίζει την πολιτιστική και γλωσσική ποικιλότητα σε μια χώρα. Δεν είναι αποδεκτή η λογοκρισία που μπορεί να επιβάλλει άμεσα ή έμμεσα ένας φορέας (λ.χ. η εκκλησία, η αστυνομία, ο στρατός, το σχολείο κ.ά.) και εν γένει οι φορείς δημόσιας εξουσίας έναντι των μελών τους, ιδιαίτερα δε έναντι τρίτων - αν δεν αιτιολογείται από υψίστης σημασία, για το δημόσιο συμφέρον, λόγο. Δεν είναι αποδεκτή η λογοκρισία που ασκούν άμεσα ή έμμεσα όσοι έχουν οικονομική ή πολιτική και εν γένει διοικητική δύναμη έναντι τρίτων.

Έτσι, δεν είναι αποδεκτή η λογοκρισία επί παραδείγματι με κριτήριο την «προσβολή» οποιονδήποτε συμβόλων ή πεποιθήσεων, πολιτικών, αθλητικών, ακόμα και θρησκευτικών, που μπορεί να έχουν κάποια μέλη της κοινωνίας – ανεξάρτητα από τον αριθμό τους (ακόμα π.χ. κι αν αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία). Πρώτον, διότι οι πεποιθήσεις και τα σύμβολα δεν μπορούν να νοιώσουν προσβολή. Προσβάλλονται οι άνθρωποι αλλά όχι τα σύμβολα. Δεύτερον, διότι η σημασία των συμβόλων δεν είναι αντικειμενική, αλλά κατασκευάζεται κοινωνικά. Συνεπώς τα ίδια σύμβολα (λ.χ. η σημαία ή το ψάρι) έχουν διαφορετική σημασία για διαφορετικές κατηγορίες μελών της κοινωνίας, και ιδιαίτερα σε διαφορετικές στιγμές της ιστορικής εξέλιξης

Συνεπώς, μόνο οι σχέσεις εξουσίας μπορούν να παγιώσουν τη σημασία των συμβόλων (λ.χ. των εικόνων) και όχι όσοι ερμηνεύουν τη σημασία των συμβόλων, άρα και να επιβάλουν κάποιοι απαγορεύσεις και κυρώσεις επικαλούμενοι προσβολή

συμβόλων. Το ποια ερμηνεία του ενός ή άλλου συμβόλου θα επικρατήσει και συνεπώς τι θα θεωρηθεί βλασφημία είναι αποκλειστικά θέμα ισχύος. Προκύπτει από τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ των ανθρώπων όχι από τη σχέση των πιστών με τον θεό τους. Καθένας θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι προσβάλλεται αν κάποιος άλλος ερμηνεύσει και μεταχειριστεί διαφορετικά τα σύμβολα που ο ίδιος ασπάζεται ευλαβικά. Έτσι όμως θα άνοιγε κανείς την πόρτα σε μια νέα εποχή βαρβαρότητας, όπως έγινε στη περίπτωση του Charlie Hebdo.¹⁶

Συνοψίζοντας, δεν είναι αποδεκτή οποιαδήποτε λογοκρισία παρεμποδίζει την ανάπτυξη οποιονδήποτε γνωστικών, διανοητικών, συμβολικών και άλλων δυνατοτήτων και δεξιοτήτων του ανθρώπου στη σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας. Συνεπώς, κάθε κράτος οφείλει να υψώσει θεσμικά εμπόδια εκεί από όπου προέρχονται οι τυπικές ή και άτυπες πρακτικές λογοκρισίας.

Εκ πρώτης όψεως θα δινόταν η εντύπωση πως η λογοκρισία είναι μια απλή διαδικασία, η οποία ακολουθεί ορισμένα πρωτόκολλα και έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ωστόσο, η αλήθεια, λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω είναι εντελώς διαφορετική. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο με πολλές προεκτάσεις, για το οποίο η έρευνα δεν έχει ασχοληθεί συστηματικά και σε μεγάλο βαθμό. Τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στην Ελλάδα οι περιπτώσεις λογοκρισίας είναι πολλές και δημιουργούν αναπόφευκτα κλίμα πόλωσης και διχασμού της κοινής γνώμης.

Στον κοινό νου η λογοκρισία ταυτίζεται σχεδόν απόλυτα με αυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα. Το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα. Η εικόνα που διαθέτουμε για τη λογοκρισία διαμορφώνεται κυρίως κατά την περίοδο της Χούντας (1967-1974) ή και νωρίτερα από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά (1936). Στο πιο σύγχρονο παράδειγμα, η Δικτατορία των Συνταγματαρχών ακολούθησε πιστά την τακτική της λογοκρισίας, προκειμένου να χειραγωγήσει το λαό και να ασκήσει με αυτόν τον τρόπο προπαγάνδα. Η πρακτική αυτή είναι γνωστή στους μελετητές ως επί το πλείστον από μαρτυρίες όσων κυρίως λογοκρίθηκαν. Πληροφορίες όμως για τον τρόπο λειτουργίας του μηχανισμού της

¹⁶Ο.π.

λογοκρισίας παρέχουν τα αρχεία της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών, της αρμόδιας υπηρεσίας για τη λογοκρισία την περίοδο 1936-1974.¹⁷

Σημαντικό σταθμό στην εδραίωση της κρατικής λογοκρισίας αποτελεί, όπως αναφέρθηκε, η δράση του Ιωάννη Μεταξά αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας το 1936. Στα μέτρα που έλαβε για την προστασία της κρατικής εξουσίας συμπεριλαμβάνονταν μεταξύ άλλων η απαγόρευση της διατύπωσης απόψεων για το κρατικό έργο και η δημοσίευση πληροφοριών για την ύπαρξη μέτρων προληπτικής λογοκρισίας.

Ουσιαστικά ο Τύπος, το θέατρο, το τραγούδι, η λογοτεχνία κλπ. υπάγονταν μέσω νόμων και διατάξεων σε μια πολιτική εξονυχιστικού ελέγχου, σχεδόν τρομοκρατίας, καθώς οι δημιουργοί, αλλά και τα έργα τους, έπρεπε να περάσουν τον καθορισμένο έλεγχο από τις αρμόδιες αρχές, προκειμένου να αντικρύσουν το φως της δημοσιότητας. Οτιδήποτε αποτελούσε κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ή θεωρούνταν πως διέφθιρε τους νέους ή υπονόμει τις παραδόσεις και τις αξίες που η εκάστοτε πολιτική κατάσταση εξυπηρετούσε απαγορευόταν απαρέγκλιτα.¹⁸

Η κατάσταση της προληπτικής και κατασταλτικής λογοκρισίας βελτιώθηκε ελάχιστα μετά την Κατοχή, αφού και τότε συνέχιζαν να ισχύουν απαγορεύσεις στην ελευθερία του λόγου (βιβλία, ραδιοφωνία κλπ.). Αναπόφευκτα, οι λεγόμενες μεταξικές νομοθετικές διατάξεις που αφορούσαν την λογοκρισία αποτέλεσαν την πρόφαση για την προστασία της κρατικής εξουσίας και υπόστασης και κατά την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Η ένταση του φαινομένου ποίκιλλε ανάλογα με την εποχή αλλά κυρίως από την Κατοχή και μετά στο στόχαστρό του βρισκόταν ανελλιπώς η θεωρία του κομμουνισμού και κυρίως οι υποστηρικτές του.

Αναμφισβήτητα, η κρατική λογοκρισία έχασε τη δυναμική της μετά την Μεταπολίτευση. Θα μπορούσε με βεβαιότητα να ισχυριστεί κανείς πως πριν το 1974 η λογοκρισία αποτελούσε τον κανόνα ενώ στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης αποτελεί την εξαίρεση. Αν και εξαίρεση, όμως, δεν παύει να αναζωπυρώνεται κατά διαστήματα και να

¹⁷Γκλαβίνας Γιάννης, «Η οπτική του λογοκριτή: Η λογοκρισία στην Ελλάδα μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών (1944 – 1974)», διαθέσιμο στο: http://clioturbata.com/uncategorized/yannis_glavinias/, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

¹⁸Ο.π.

απασχολεί σύσσωμη την ελληνική πραγματικότητα. Η λογοκρισία εμφανίζεται παντού (στη δημοσιογραφία και τα Μ.Μ.Ε., την πολιτιστική παραγωγή και την επιστήμη), σε διαφορετικά χωροχρονικά πλαίσια (Χούντα, Μακαρθισμός - ΗΠΑ) και με διαφορετικές μορφές (απλές συστάσεις, εξόντωση ατόμων, πλήρης απαγόρευση, αποκλεισμός, αυτολογοκρισία κλπ.). Αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι η λογοκρισία άπτεται του βασικού διπόλου των αξιών το οποίο είναι από τη μια πλευρά η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης και από την άλλη η προστασία των ατομικών ή συλλογικών δικαιωμάτων.

Η πνευματική ελευθερία αποτελεί ένα αναφαίρετο δικαίωμα το οποίο έχει κατοχυρωθεί και στοχεύει στην ελεύθερη έκφραση του κάθε ανθρώπου καθώς και στο δικαίωμα του να αναζητεί και να διαδίδει οποιαδήποτε πληροφορία τον ενδιαφέρει χωρίς κανένα περιορισμό, σεβόμενοι πάντα την ιδιωτικότητα. Η πνευματική ελευθερία θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι είναι η κινητήριος δύναμη για την ύπαρξη μιας δημοκρατικής χώρας και των πολιτών της. Η σπουδαιότητα της ελευθερίας της έκφρασης αλλά και της πρόσβασης στην πληροφορία έχει αναγνωριστεί επίσης από διάφορους φορείς και οργανισμούς σχεδόν στην πλειοψηφία των κρατών μέσα από νομοθετικές διατάξεις και διακηρύξεις οι οποίες σχετίζονται με τα δικαιώματα των ανθρώπων.

Οι προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο για την κατοχύρωση του δικαιώματος της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης λοιπόν είναι πολλές. Ήδη από το 1948 σύμφωνα με το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατοχυρώνεται συνταγματικά η πλήρης ελευθερία του λόγου και καταδικάζεται οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας.¹⁹ Παράλληλα, στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αναφέρονται τα ακόλουθα: «Ο κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει της ελευθερία διατήρησης της άποψης του, καθώς επίσης και του δικαιώματος να αναζητά και να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες χωρίς την παρέμβαση οποιασδήποτε κρατικής αρχής σε όλο τον κόσμο».²⁰

¹⁹<https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10-07-2020.

²⁰Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

Επίσης, και στο άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων αναφέρονται σχετικά με την ελευθερία του λόγου τα παρακάτω: «Ο κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να έχει την άποψή του χωρίς καμία παρέμβαση. Ο κάθε άνθρωπος πρέπει να έχει το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει και το δικαίωμα του καθενός να αναζητά, να λαμβάνει και να μεταδίδει οποιεσδήποτε πληροφορίες και ιδέες ανεξαρτήτως συνόρων, είτε προφορικά, είτε γραπτά ή εκτυπωμένα, σε μορφή τέχνης, ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του».²¹

Εκτός από τις νομοθετικές ρυθμίσεις που έχουν λάβει χώρα παγκοσμίως για την προάσπιση του δικαιώματος της ελευθερίας σκέψης - λόγου και της πρόσβασης στην πληροφορία, έχουν συγκροτηθεί αρκετές οργανώσεις και ομάδες ανθρώπων που εντοπίζουν και μάχονται τις εκάστοτε περιπτώσεις λογοκρισίας. Μια τέτοια οργάνωση είναι η «Άρθρο 19», η οποία δημιουργήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία και πήρε το όνομα της από το 19^ο άρθρο της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η οργάνωση αυτή δρα παγκοσμίως και έχει ως στόχο την καταπολέμηση της λογοκρισίας και την προώθηση της ελευθερίας της έκφρασης και το δικαίωμα πρόσβασης ακόμα και στις κρατικές πληροφορίες για τους πολίτες κάθε χώρας.

Η οργάνωση «Άρθρο 19» ελέγχει και ερευνά περιπτώσεις λογοκρισίας σε όλο τον κόσμο, εκδίδει δικά της έντυπα, πιέζει παρασκηνιακά και μάχεται υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης. Αναπτύσσει πρότυπα, συμβουλεύει ιδιώτες και οργανισμούς, και εκστρατεύει υπέρ της ελεύθερης διακίνησης της πληροφορίας μέσα σε συγκεκριμένες χώρες αλλά και παγκόσμια. Με συνεργάτες σε περισσότερες από 30 χώρες παρακολουθεί τις περιπτώσεις λογοκρισίας και δρα αναλόγως. Περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά στην οργάνωση «Άρθρο 19» αλλά και πραγματικές περιπτώσεις λογοκρισίας και καταπάτησης της ελεύθερης έκφρασης σε όλο το κόσμο μπορεί κάποιος να εντοπίσει στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.article19.org>.

Ωστόσο, οι παραβιάσεις των προαναφερθέντων νομοθετημάτων, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα, είναι εμφανείς και προκαλούν ποικίλες αντιδράσεις όχι μόνο από τον καλλιτεχνικό κόσμο -που πλήττεται κυρίως από τη λογοκρισία- αλλά και από τους απλούς

²¹Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1997), διαθέσιμο στο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd686e52> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

πολίτες οι οποίοι εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως είναι γνωστές οι «περιπέτειες» των βιβλίων στην διάρκεια του προηγούμενου αιώνα (Μεταξάς²², Δικτατορία Συνταγματαρχών²³).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, επίσης, η περίπτωση του Μίμη Ανδρουλάκη και του βιβλίου του με τίτλο Μ'. Το συγκεκριμένο έργο προκάλεσε τη μαζική αντίδραση του χριστιανικού κόσμου, τόσο των πιστών όσο και της Εκκλησίας, και χαρακτηρίστηκε βλάσφημο, καθώς παρουσίαζε το Χριστό να διατηρεί ερωτική σχέση με τη Μαρία Μαγδαληνή. Ακολούθησε το κάψιμο πολλών αντιτύπων αλλά η δυσφήμιση ήταν τόσο μεγάλη που το έργο έγινε ευρύτατα γνωστό, και μάλιστα bestseller, σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η περίπτωση του βιβλίου αυτού αποτελεί μian άτυπη, θα έλεγε κανείς λογοκρισία, καθώς το βιβλίο ουδέποτε απαγορεύτηκε από τις ελληνικές αρχές.

Δυστυχώς, όμως, παρά τις επανειλημμένες διακηρύξεις περί απρόσκοπτης ελευθερίας του λόγου, και ο αιώνας που τώρα διανύουμε μαστίζεται από δείγματα φίμωσης και καταστολής της πνευματικής δημιουργίας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η διαμαρτυρία που είχε πραγματοποιηθεί το 2012 έξω από το θέατρο Χυτήριο στο Γκάζι με αφορμή την παράσταση Corpus Christi.²⁴ Το Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών είχε καταδικάσει την πράξη αυτή υποστηρίζοντας πως τέτοιου είδους ενέργειες θέτουν εμπόδια και φραγμούς στην καλλιτεχνική έκφραση.

Περιπτώσεις όπως οι παραπάνω αποδεικνύουν σαφέστατα πως η εμπέδωση του δικαιώματος της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης στην Ελλάδα έχει ακόμα πολύ δρόμο μπροστά της. Βέβαια, είναι αδιαμφισβήτητο ότι σε σχέση με τον προηγούμενο αιώνα έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος. Εξακολουθούν, όμως, να υπάρχουν μερίδες ανθρώπων που στέκονται με καχυποψία και σκεπτικισμό απέναντι σε καθετί που φαντάζει προοδευτικό και φιλελεύθερο.

²²Λίγες μέρες μετά την κατάλυση της δημοκρατίας ο Ιωάννης Μεταξάς προέβη στην πυρπόληση χιλιάδων βιβλίων (κλασικών και σύγχρονων) που θεωρήθηκαν κατά το δοκούν «κομμουνιστικά» τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/336890/otan-o-metaxas-ekaige-hiliades-vivlia-mprosta-ston-leyko-pyrgo-eikones>. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/05/2020.

²³ Ανδρέου Κ. Ανδρέας, «Λογοκρισία και απαγορεύσεις βιβλίων», στο: *Σύγχρονη Βιβλιοθήκη & Υπηρεσίες Πληροφόρησης*, τχ. 16 (2002), σελ. 34-40.

²⁴<https://www.news247.gr/koinonia/to-somateio-ellinon-ithopoion-katadikazei-ta-epeisodia-sto-chytirio-ochi-sti-logokrisia.6173567.html> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/05/2020.

Και σε παγκόσμιο, όμως, επίπεδο η λογοκρισία έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνίες. Ειδικότερα, η λογοτεχνία έχει μπει στο στόχαστρο της λογοκρισίας ουκ ολίγες φορές, καθώς θεωρείται ως μια από τις δυνάμεις ανατροπής. Και φυσικά στο μυαλό των λογοκριτών έκρουε ο κώδωνας του κινδύνου λόγω του ανατρεπτικού της κοινωνικής ματιάς τους. Πολιτική, θρησκεία, σεμνοτυφία αλλά και οποιαδήποτε άλλη δικαιολογία μπορεί να σκεφτεί κανείς έχει επιστρατευτεί κατά καιρούς ως άλλοθι για την αποτρόπαιη απαγόρευση των λογοτεχνικών πονημάτων, καθώς το γενικότερο καλό και το συμφέρον του λαού έμπαινε πάντα πάνω από την πνευματική καλλιέργειά του: κι έτσι «βιβλία επιβλαβή προς τη δημόσια ηθική» αποσύρονταν άλλοτε μαζίκα.

Η λογοκρισία φαίνεται να μαστίζει ακόμα και τις περισσότερες «προοδευτικές και φιλελεύθερες» χώρες της Δύσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Πέντε αιώνες μετά τον «Index Librorum Prohibitorum», δηλαδή, τον «Κατάλογο των Απαγορευμένων Βιβλίων» της Ιεράς Εξέτασης που είχε εκδώσει η Καθολική Εκκλησία το 1529 με βιβλία βλαπτικά και επικίνδυνα για τη θρησκευτική πίστη, το 2010 υπέστησαν λογοκρισία αρκετά βιβλία, ανάμεσα στα οποία και πολλά που είχαν λάβει τον τίτλο των «best seller».

Το προαναφερθέν γεγονός είχε καταγγείλει η Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών στο πλαίσιο της λεγόμενης «Εβδομάδας Απαγορευμένων Βιβλίων, η οποία λαμβάνει χώρα την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου κάθε έτους. Δίπλα στα έργα «Χάρι Πότερ» της Τζ. Κ. Ρόουλινγκ, στο «Λυκόφως» της Στέφανι Μέγερ και στο «Ο φύλακας της αδελφής μου» της Τζόντι Πικούλ που απαγορεύτηκαν από τα σχολεία και τις δημόσιες βιβλιοθήκες εμφανίζεται ο «Οδυσσέας» του Τζέιμς Τζόις, «Η βουή και η μανία» του Γουίλιαμ Φόκνερ, η «Αγαπημένη» της Τόνι Μόρισον, αλλά και «Οι περιπέτειες του Χάκλμπερι Φιν» του Μαρκ Τουέιν.²⁵

Η Ένωση κατήγγειλε διευθυντές σχολείων και εκπαιδευτικούς, διαχειριστές δημοτικών βιβλιοθηκών, ανώτερους τελωνειακούς υπαλλήλους και άλλους πολλούς οι οποίοι αυτοχρίστηκαν «προστάτες της ηθικής και του θρησκευτικού ιδεώδους» των αναγνωστών. Σκοπός της «Εβδομάδας Απαγορευμένων Βιβλίων», η οποία από το 1982

²⁵ «Απαγορευμένα βιβλία στις ΗΠΑ του 2010», εφ. *Το Βήμα*, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2010/09/29/world/apagoreymena-biblia-stis-ipa-toy-2010/> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 28/07/2020.

τελεί υπό την αιγίδα του Κέντρου Βιβλίου της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου είναι να ενισχύσει την ανοιχτή πρόσβαση στην πληροφορία και στη γνώση, αποκαλύπτοντας τη ζημιά που προκαλούν στην ελεύθερη διακίνηση των ιδεών η λογοκρισία και η απαγόρευση βιβλίων στις ΗΠΑ των αρχών του 21^{ου} αιώνα.

Τα παραδείγματα λογοκρισίας βιβλίων, ωστόσο, είναι περισσότερα και μπορεί κανείς να το διαπιστώσει αρκεί να ανατρέξει στο πρόσφατο παρελθόν. Στα πλέον λογοκριμένα έργα του 20^{ου} αιώνα συγκαταλέγεται το βραβευμένο με Πούλιτζερ αριστούργημα του Τζον Στάινμπεκ «Τα σταφύλια της οργής». Πρόκειται για την ιστορία των ταπεινωμένων και καταφρονεμένων της Αμερικής στα χρόνια της μεγάλης οικονομικής κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του 1930, αμέσως μετά το Κραχ του 1929, όταν οι εξαθλιωμένοι αγρότες του Νότου παίρνουν κατά ορδές τα μπογαλάκια τους και μετακινούνται από την Οκλαχόμα στην Καλιφόρνια σε αναζήτηση γης, δουλειάς και αξιοπρέπειας.

Γιατί να απαγορευτεί όμως ένα ιστορικό πεζογράφημα που έμελλε να γίνει κλασικό διαμάντι της παγκόσμιας λογοτεχνίας και επαινέθηκε με διθυραμβικές κριτικές ήδη από τις πρώτες στιγμές που βρέθηκε στα βιβλιοπωλεία; Γιατί απλώς το αμερικανικό κοινό δεν ήταν έτοιμο να αντικρίσει την αλήθεια κατάματα! Η πάλη για την καθημερινή επιβίωση του εξαθλιωμένου κολίγα και οι περιπέτειες της ζωής των απόμαχων συγκλόνισε τον λαό, ανάγκασε την κυβέρνηση να απαγορεύσει το βιβλίο, πριν καεί μαζικά σε πυρές από τον μανιασμένο όχλο. Δεν ήταν δυνατόν Αμερικανός να έκανε τέτοια φριχτά πράγματα σε Αμερικανό και ο Στάινμπεκ αποκάλυπτε γυμνή την αλήθεια (αν και αργότερα παραδέχθηκε ότι επρόκειτο για μια καθαγιασμένη εκδοχή όσων συνέβαιναν στις απομονωμένες αγροτικές κοινότητες).²⁶

Την ίδια τύχη είχαν και άλλα μυθιστορήματα ανάμεσα στα οποία ξεχώρισαν τα εξής: «Ο Τροπικός του Καρκίνου» του Χένρι Μίλερ (1934), το «Σφαγείο Νο 5» του Κουρτ Βόνεγκατ (1969), οι «Σατανικοί Στίχοι» του Σαλμάν Ρούσντι (1988), το έργο «Η Μεταμόρφωση» του Φραντς Κάφκα (1915), η «Λολίτα» του Βλαντιμίρ Ναμπόκοφ (1955) και το «Για Ποιον Χτυπά η Καμπάνα» του Έρνεστ Χέμινγουεϊ (1940) για τον Ισπανικό

²⁶<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/801342/apagoreumena-vivlia>
πρόσβασης 14/05/2020.

Εμφύλιο, το οποίο θεωρήθηκε από τους βιβλιοκριτικούς ένα από τα καλύτερα πολεμικά μυθιστορήματα όλων των εποχών.

Στη σημερινή εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης του τεχνολογίας και της συνακόλουθης διάδοσης της πληροφορίας η λογοκρισία αναβιώνει μέσω ενός πολύ αγαπητού και εύχρηστου εργαλείου, του Διαδικτύου, και προσλαμβάνει τεράστιες διαστάσεις. Το Διαδίκτυο, λοιπόν, εκτός από χώρος ψυχαγωγίας, κοινωνικοποίησης, γνώσης και ικανοποίησης των διάφορων οικονομικών συναλλαγών, προσφέρεται τώρα και για κάθε είδους λογοκρισία, είτε με τη μορφή της απαγόρευσης δημοσίευσης πληροφοριών είτε ακόμη και με την απαγόρευση πρόσβασης σε αυτό το ίδιο. Στις περιοχές που μαστίζονται από τη νέα μορφή λογοκρισίας εντοπίζονται κυρίως χώρες και της Ανατολικής Ασίας και της Αφρικής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κίνα. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας προκειμένου να στηρίξει το κομμουνιστικό της καθεστώς έχει επιβάλει μια σειρά από απαγορεύσεις οι οποίες φαίνεται να περιορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου. Ο κρατικός έλεγχος στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της Κίνας επιτυγχάνεται μέσω ενός περίπλοκου συνδυασμού ελέγχου του περιεχομένου, νομικών απαγορεύσεων για τους δημοσιογράφους, και οικονομικών κινήτρων για αυτολογοκρισία.²⁷

Όσον αφορά το διαδίκτυο είναι γεγονός πως κυριολεκτικά κάθε εικόνα, για παράδειγμα, που έστω και υπονοεί κάποια σχέση με τα γεγονότα στην Πλατεία Τιέν Αν Μεν, διαγράφεται, από το πολύ στενό σύστημα παρακολούθησης του διαδικτύου που υπάρχει στην Κίνα.²⁸ Το μέγεθος του προβλήματος αναδεικνύει, επίσης, έκθεση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Επιτροπή για την Προστασία των Δημοσιογράφων» σύμφωνα με την οποία μέσα στο 2019 φυλακίστηκαν στην Κίνα 48 δημοσιογράφοι.²⁹ Η φίμωση, δηλαδή, του τύπου αρχίζει να προσλαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις και κινητοποιεί

²⁷ <https://freedomhouse.org/country/china/freedom-net/2019> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

²⁸ <https://www.cnn.gr/tech/story/190501/h-kineziki-logokrisia-sto-internet-kleftopolemos-kai-akrotites> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/2020.

²⁹ https://www.huffingtonpost.gr/entry/loyokrisia-sta-mme-se-epipeda-rekor-oi-felakiseis-demosioyrafon-paykosmios-to-2019_gr_5df0f2c9e4b01e0f2957d4f5 ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

οργανώσεις και ομάδες ανθρώπων οι οποίες μάχονται καθημερινά για την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων.

Στον κατάλογο των κρατών που ακολουθούν τη λογοκριτική πρακτική βρίσκεται και η Τουρκία. Ο πρωθυπουργός της χώρας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ακολουθώντας την στρατηγική του Νέο - Οθωμανισμού στην εξωτερική πολιτική, έχει παράλληλα προβεί σε σημαντικό περιορισμό των ελευθεριών, ιδιαίτερα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016. Παρά το γεγονός πως είχαν ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην Τουρκία εφημερίδες έχουν κλείσει, πολλοί δημοσιογράφοι βρίσκονται στη φυλακή κι άλλοι έχουν αυτοεξοριστεί καθώς δεν μπορούν να επιστρέψουν στη χώρα τους γνωρίζοντας πως τους περιμένει παρόμοια μοίρα.

Με δεδομένη την παραπάνω κατάσταση οι αντιπολιτευόμενες δυνάμεις είχαν βρει άλλη οδό, για να εκφράζουν την άποψή τους. Ήδη μέχρι τον Ιούλιο του 2020 τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είχαν καταφέρει να ξεφύγουν την κρατική λογοκρισία. Με νόμο, όμως, ο οποίος ψηφίστηκε τον ίδιο μήνα ο Ερντογάν έθεσε και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης υπό τον έλεγχό του. Η αμφιλεγόμενη τροπολογία της τουρκικής κυβέρνησης υποχρεώνει πλέον πλατφόρμες που έχουν πάνω από ένα εκατομμύριο χρήστες να ανοίξουν υποκαταστήματα στην Τουρκία. Σύμφωνα με τον νέο νόμο, εάν για παράδειγμα μια πλατφόρμα όπως είναι το twitter αρνηθεί να ανοίξει γραφείο στην Τουρκία, με απόφαση της τουρκικής δικαιοσύνης θα μπορεί να μειωθεί έως και 95% το εύρος της διάδοσης του περιεχομένου του. Επίσης στο μέλλον αναρτήσεις που θα θεωρούνται «αμφιλεγόμενες», απειλούνται με πρόστιμα από ένα έως και δέκα εκατομμύρια τουρκικές λίρες.³⁰

Σύμφωνα με την κυβέρνηση βασικός στόχος του νομοθετήματος αυτού ήταν η μελλοντική προστασία της προσωπικότητας στις διαδικτυακές πλατφόρμες. Ωστόσο, ειδικοί της πληροφορικής βλέπουν τον νέο νόμο ως ευθεία επίθεση κατά της ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου. «Δεν πρόκειται για πρόληψη κατά ενδεχόμενων προσβολών ή για την προστασία του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Αυτός ο νόμος διευκολύνει την παρακολούθηση των πολιτών μέσα από τα social media» αναφέρει χαρακτηριστικά στην DW ο Φαρούκ Καγίρ από την Μη Κυβερνητική Οργάνωση «Πρωτοβουλία για

³⁰<https://www.capital.gr/diethni/3471448/ta-tourkika-social-media-sto-eleos-tis-logokrisias>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

Εναλλακτική Γνώση». Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν στην Τουρκία εδώ και χρόνια -όπως και στις υπόλοιπες χώρες του κόσμου- προσφιλή τρόπο ενημέρωσης των πολιτών και η τουρκική κυβέρνηση προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποτρέψει τη διάδοση αρνητικών για την ίδια ειδήσεων. Ο ίδιος ο Καγίρ θεωρεί μάλιστα ότι η τουρκική κυβέρνηση επιδιώκει τον εκφοβισμό των χρηστών ώστε να αυτολογοκρίνονται.³¹

Το συγκεκριμένο πρόβλημα, όμως, δεν περιορίζεται μόνο στις δυο παραπάνω χώρες. Ακτιβιστές και μπλόγκερς διώκονται και φυλακίζονται σε χώρες «συνήθεις υπόπτους» όπως το Ιράν, η Συρία, η Βόρεια Κορέα, Σαουδική Αραβία και το Βιετνάμ. Σύμφωνα με τους Δημοσιογράφους χωρίς Σύνορα δίπλα τους φιγουράρουν πλέον και νέες χώρες όπως: Κούβα, Μπαχρέιν, Βιρμανία, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν και Λευκορωσία.³²

Γίνεται φανερό από όσα γράφτηκαν στις παραπάνω σελίδες ότι η λογοκρισία δεν έπαψε και δε θα πάψει να υπάρχει ποτέ. Σε κάποιες περιπτώσεις μόνο φαίνεται να βρισκόταν στο ναδίρ της και σε άλλες κυριαρχούσε στο προσκήνιο. Παρ' ότι οι περισσότερες χώρες του πλανήτη εν έτη 2020 βρίσκονται υπό δημοκρατικά πολιτεύματα η λογοκρισία βρίσκει τη δικλίδα και εμφανίζεται πάλι ακόμα και σε αυτά τα τόσο προοδευτικά καθεστάτα. Καλός ή κακός αποτελεί ένα μέσο χειραγώγησης και επίτευξης στόχων, βασιζόμενοι σε ηθικές αρχές και αξίες περιορίζεται η ελευθερία έκφρασης και λόγου. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι στη σύγχρονη εποχή η λογοκρισία φαίνεται να εμφανίζεται όλο και περισσότερο αν και έχει μεταφερθεί το κέντρο βάρους. Ακολουθώντας τις τεχνολογικές εξελίξεις και κυρίως την ελεύθερη χρήση του διαδικτύου από την πλειονότητα των ανθρώπων έχει εισχωρήσει πλέον και σε αυτό συνεπώς δίνεται μεγαλύτερη προσοχή στο διαδίκτυο.

³¹<https://www.capital.gr/diethni/3471448/ta-tourkika-social-media-sto-eleos-tis-logokrisias>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

³²<https://www.dw.com/el/%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF/a-15805003> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΣΤΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Στην Ελλάδα θα πρέπει να σημειωθεί ότι με βάση το Σύνταγμα και συγκεκριμένα το αναθεωρημένο άρθρο 5Α του 2001 κατοχυρώνονται τα δικαιώματα στην πληροφόρηση και την Κοινωνία της Πληροφορίας επισημαίνοντας πως «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως ο νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο, μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων».

Επιπλέον, στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα στην παράγραφο 1 του άρθρου 11 (2002) σημειώνεται πως «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων».

Οι βιβλιοθήκες και ο ρόλος τους κατοχυρώνονται από τη Διακήρυξη της Γλασκώβης για τις Βιβλιοθήκες, τις Υπηρεσίες Πληροφόρησης και την ελευθερία του Πνεύματος το 2002.³³ Συγκεκριμένα, η Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκονόμων και Ιδρυμάτων (IFLA) διακήρυξε το δικαίωμα των ανθρώπων στην ελευθερία της πρόσβασης στην πληροφόρηση και την έκφραση τονίζοντας επί της ουσίας το ρόλο των υπηρεσιών πληροφόρησης και των βιβλιοθηκών κυρίως ως προς την προστασία των χρηστών τους στις πληροφοριακές πηγές που ανατρέχουν. Αναλυτικότερα η διακήρυξη της IFLA όσον αφορά τις βιβλιοθήκες και τις υπηρεσίες πληροφόρησης περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- προσφέρουν πρόσβαση σε κάθε είδους πληροφορίες και δημιουργήματα χωρίς κανένα περιορισμό συνόρων ή εθνικοτήτων.
- Συνεισφέρουν από τη θέση τους στην διατήρηση και ανάπτυξη των πνευματικών ελευθεριών συμβάλλοντας συνάμα και στην διαφύλαξη των δημοκρατικών αρχών,

³³Katsirikou Anthi, «Η Διακήρυξη της Γλασκώβης για τις Βιβλιοθήκες, τις Υπηρεσίες Πληροφόρησης και την Ελευθερία του Πνεύματος», διαθέσιμο στο: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/glasgow-declaration-gr.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/07/2020.

επιτρέποντας στους χρήστες τους ελεύθερη πρόσβαση σε οποιαδήποτε μορφής πληροφόρησης ακόμα κι αν αυτή θεωρείται λογοκριμένη.

- Θα πρέπει να διαθέτουν πληθώρα τεκμηρίων προκειμένου κανείς να ενημερώνεται από διαφορετικές πηγές και θέσεις για ένα θέμα.
- Επιπλέον, θα πρέπει να είναι ανοιχτές σε οποιονδήποτε επιθυμεί να τις επισκεφτεί χωρίς κανένα περιορισμό και οι εγκαταστάσεις της θα πρέπει να είναι τέτοιες έτσι ώστε να μην αποκλείουν καμία κοινωνική ομάδα, όπως επί παραδείγματι μπορεί να είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Ακόμα, οι εκάστοτε βιβλιοθήκες θα πρέπει να προστατεύουν τους επισκέπτες τους ως προς τις πληροφορίες που επιθυμούν να αποκτήσουν.

Όπως γίνεται φανερό λοιπόν μέσω και της διακήρυξης της Γλασκόβης μια βιβλιοθήκη θα πρέπει να περιλαμβάνει στο εσωτερικό της όσα περισσότερα τεκμήρια δύναται προκειμένου να υπάρχει πλουραλισμός απόψεων έτσι ώστε ο χρήστης να ωθείται στην καλλιέργεια της κριτικής του σκέψης και στη διεύρυνση των οριζόντων του. Σε αυτό το σημείο δεν θα μπορούσε να παραληφθεί το γεγονός ότι η IFLA το 1997 ίδρυσε την Συμβουλευτική Επιτροπή για την Ελευθερία Πρόσβασης στην Πληροφόρηση και την Ελευθερία της Έκφρασης (Free Access to Information and Freedom of Expression FAIFE). Σκοπός της εν λόγω επιτροπής δεν είναι άλλος από το να διατυπώσει τις σκέψεις και τις ιδέες της παγκόσμιας κοινότητας των βιβλιοθηκονόμων, οι οποίες σχετίζονται με την ελευθερία της πληροφόρησης και της έκφρασης, αντιπροσωπεύοντας ταυτόχρονα με αυτόν τον τρόπο τόσο τις δημοκρατικές αρχές και αξίες όσο και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στο ίδιο μήκος κύματος με τα παραπάνω βρίσκεται και το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο στην Διακήρυξη της Ελευθερίας Έκφρασης και Πληροφόρησης αναφέρει χαρακτηριστικά πως «επιδιώκεται η ανοικτή πληροφοριακή πολιτική στο δημόσιο τομέα, περιλαμβανομένης της πρόσβασης στην πληροφόρηση με στόχο να προαχθεί η κατανόηση του ατόμου και η δυνατότητα του να συζητά ελεύθερα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά ζητήματα».³⁴

³⁴ Πολίτης Δημήτρης – Δουκατά Μαρία, «Ο ρόλος και η επίδραση της ηθικής στις βιβλιοθήκες – υπηρεσίες βιβλιοθήκες. Διλήμματα και προκλήσεις στη σημερινή εποχή», βρίσκεται στο: 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών, 2008, σελ., 75-102, διαθέσιμο στο: <https://lekkythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/11804/pansin013.pdf?sequence=1> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 25/05/2020.

Από την πλευρά της η UNESCO με μανιφέστο της το οποίο αφορά τις Δημόσιες Βιβλιοθήκες υποστηρίζει πως «οι συλλογές και οι υπηρεσίες δεν θα πρέπει να υπόκεινται σε οποιαδήποτε μορφή ιδεολογικής, πολιτικής ή θρησκευτικής λογοκρισίας, ούτε και σε εμπορικές πιέσεις».³⁵

Είναι απολύτως λογικό να μην γίνεται αποδεκτή στο σύνολό της η πνευματική παραγωγή. Το γεγονός όμως ότι οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές αντιλήψεις, ενστερνίζονται διαφορετικές πολιτικές, θρησκευτικές και κοινωνικές απόψεις και εμφορούνται από διαφορετικές αρχές και αξίες, προσδίδει μια ποικιλία στην ανθρωπότητα χάρη στην οποία προωθείται η υγιέστερη εξέλιξη και ανάπτυξη μιας κοινωνίας.

Έχει υποστηριχθεί ότι οι κινητήριοι παράγοντες πίσω από την δράση των λογοκριτών είναι τέσσερις: οι οικογενειακές αξίες, η θρησκεία, οι πολιτικές ιδέες και τα δικαιώματα των μειονοτήτων.³⁶ Ανεξάρτητα όμως από τα κίνητρα της λογοκρισίας η προσπάθεια ελέγχου του υλικού μιας βιβλιοθήκης μπορεί να είναι αποτέλεσμα αφενός της λανθασμένης αντίληψης για το ρόλο καλείται η ίδια να εκπληρώσει και αφετέρου για τα δικαιώματα των χρηστών της. Εφόσον, όμως, η λογοκρισία έχει στόχο την προστασία των πολιτών, αναρωτιέται κανείς από πού προκύπτει αυτή η ανάγκη για προστασία. Η απάντηση βρίσκεται κυρίως στον φόβο. Είναι γενικά παραδεκτό πως η ελευθερία της σκέψης και του λόγου αντιμετωπίζεται συχνά με φόβο και καχυποψία, καθώς η χωρίς όρια και έλεγχο ελευθερία μπορεί να ζημιώσει τους ανθρώπους και πιο συγκεκριμένα μία μερίδα από αυτούς.

Τα παραπάνω καταδεικνύουν πως το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου σχετίζεται άμεσα και με ηθικά ζητήματα τα οποία αφορούν κυρίως την ευθύνη των βιβλιοθηκονόμων να διασφαλίσουν την πνευματική ελευθερία των χρηστών τους. Αναλυτικότερα, οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν την υποχρέωση να προσφέρουν στους χρήστες τους πληροφορίες ακόμα κι αν αυτές αντιτίθενται στις προσωπικές τους πολιτικές κατευθύνσεις, τις ηθικές αξίες ή τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, είτε αφορούν τρέχοντα γεγονότα είτε ιστορικά.

³⁵ «Η Διακήρυξη των IFLA/UNESCO για τη Δημόσια Βιβλιοθήκη 1994», διαθέσιμος το: <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-el.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 05/08/2020.

³⁶ The Censor: Motives and Tactics, From the Intellectual Freedom Manual (sixth edition, Office for Intellectual Freedom, ALA, Chicago, IL, 2002, pp. 366–369, διαθέσιμο στο <http://www.ala.org/tools/challengedmaterials/preparation/censor-motives-and-tactics>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 19/05/2020.

Εν ολίγοις, οι συλλογές των βιβλιοθηκών θα πρέπει να απαρτίζονται από κάθε λογής υλικό, το οποίο σε ουδεμία περίπτωση δε θα πρέπει να υπόκειται σε οποιαδήποτε μορφής λογοκρισίας είτε αυτή είναι πολιτική, είτε ιδεολογική, είτε γλωσσική είτε θρησκευτική. Αρωγοί σε αυτό θα πρέπει να είναι οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι οι οποίοι με τη σειρά τους θα έχουν ως πρωταρχικό τους μέλημα την πληροφόρηση και τη μόρφωση των χρηστών τους.

Ιδιαίτερα σήμερα που η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας έχει αλλάξει εντελώς τις συνθήκες της ζωής των ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα με άμεση συνέπεια ο ρόλος των βιβλιοθηκονόμων να αλλάζει και να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα, έτσι εκτός από βιβλιοθηκονόμος, γίνεται κανείς και επιστήμονας της πληροφόρησης.³⁷ Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι βιβλιοθηκονόμοι έρχονται πλέον αντιμέτωποι με ηθικά διλήμματα και καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήματα για τη διευκόλυνση τόσο των ίδιων όσο και των χρηστών της βιβλιοθήκης. Φυσικά, με τον όρο *ηθική* εννοείται το σύνολο των θεσμοθετημένων κανόνων μια κοινωνίας, οι οποίοι καθορίζουν τη συμπεριφορά και τη δράση των πολιτών με γνώμονα το κοινωνικά αποδεκτό, το καλό και το κακό.

Για την αποτελεσματικότερη, λοιπόν, αντιμετώπιση των ζητημάτων που ανακύπτουν οι βιβλιοθηκονόμοι, αλλά και γενικότερα το προσωπικό μιας βιβλιοθήκης, οφείλουν να υιοθετήσουν ορισμένες ηθικές αρχές οι οποίες θα λειτουργήσουν ως κατευθυντήριες οδηγίες. Οι αρχές αυτές είναι οι εξής:³⁸

- *Εμπιστευτικότητα*: πρόκειται για χαρακτηριστικό γνώρισμα της σχέσης βιβλιοθηκονόμου - χρήστη που εγγυάται τη μελλοντική συνεργασία των δυο μελών. Βασίζεται στην ειλικρίνεια, την ευθύτητα και την υπευθυνότητα και στοχεύει στην καλύτερη δυνατή προσφορά υπηρεσιών πληροφόρησης προς τον χρήστη.
- *Πνευματική ελευθερία*: αναμφισβήτητα η πνευματική ελευθερία είναι δομικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Το γεγονός ότι οι άνθρωποι ασπάζονται διαφορετικές πολιτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια του διαλόγου, ο οποίος με την σειρά του αποδεικνύει το δημοκρατικό

³⁷ Πολίτης Δημήτρης – Δουκατά Μαρία, ό.π.

³⁸ Ό.π..

ήθος των πολιτών. Το δικαίωμα της πνευματικής ελευθερίας είναι κατοχυρωμένο τόσο για τους βιβλιοθηκονόμους όσο και για τους χρήστες. Επομένως, οι διαφορετικές απόψεις των βιβλιοθηκονόμων δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αποτελέσουν εμπόδιο στην ικανοποίηση των αναγκών των χρηστών.

- *Αντιμετώπιση της λογοκρισίας:* οποιαδήποτε προσπάθεια λογοκρισίας, παρεμπόδισης δηλαδή του δικαιώματος για πρόσβαση στην πληροφορία, εναντιώνεται στο δικαίωμα της πνευματικής ελευθερίας. Οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν την υποχρέωση να εναντιώνονται στην λογοκρισία και να αγωνίζεται για την ποιοτικότερη πληροφόρηση των χρηστών τους.
- *Ειλικρίνεια:* ευθύνη του βιβλιοθηκονόμου αποτελεί η εξακρίβωση της αλήθειας την οποία προπαγανδίζουν συνήθως οι εκδότες και οι επιμελητές των προς δημοσίευση τεκμηρίων. Η εγκυρότητα και η ορθότητα των πηγών, τις οποίες καλείται να ταξινομήσει ο βιβλιοθηκονόμος, σχετίζονται με την ειλικρίνεια. Έτσι, οφείλει να επισημαίνει τις ανακρίβειες που ενδεχομένως μπορεί να εμπεριέχονται στα τεκμήρια και να προβαίνει σε διορθωτικές παρεμβάσεις έχοντας όμως λάβει προηγουμένως την δικαιοδοσία για να συμβεί κάτι τέτοιο.
- *Ορθή πρακτική:* η ορθή πρακτική αναφέρεται στις αρμοδιότητες του βιβλιοθηκονόμου (επιλογή, ταξινόμηση, καταλογογράφηση κλπ.) και είναι αποτέλεσμα της εγκυρότητας και της υπευθυνότητας. Προϋποθέτει την επαγρύπνηση του βιβλιοθηκονόμου για τις αλλαγές των δεδομένων και για τον έλεγχο ύπαρξης λαθών ή παραλείψεων από πλευράς του, ώστε να προβεί στις αρμόζουσες ενέργειες.

Εν ολίγοις, απώτερος στόχος των βιβλιοθηκονόμων είναι η εύρυθμη λειτουργία των βιβλιοθηκών και ο έγκαιρος εντοπισμός των λαθών που ενδεχομένως προκύψουν από την λανθασμένη χρήση της πληροφορίας και της τεχνολογίας. Στο πλαίσιο αυτό έχουν καθήκον να προστατεύουν όλες τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του χρήστη, να παρέχουν, δηλαδή, τις υπηρεσίες τους χωρίς κανένα ίχνος διάκρισης ή ρατσισμού. Άλλωστε, η παραπάνω υποχρέωση προκύπτει και από το άρθρο 1 του Κώδικα Λειτουργίας

των Δημόσιων Βιβλιοθηκών³⁹ σύμφωνα με τον οποίο «Η Βιβλιοθήκη προωθεί χωρίς πολιτικές, θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις τη γνώση, την πληροφορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό.».

Η ηθική πληροφοριών εστιάζει επί της ουσίας στην κοινωνική ευθύνη καλύπτοντας κατ' αυτών τον τρόπο ένα εύρος ζητημάτων τα οποία αφορούν την δημιουργία, την απόκτηση, την οργάνωση, την διαχείριση, την μετάφραση, την ανάκτηση, την αποθήκευση των έντυπων και ψηφιακών τεκμηρίων. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου ο οποίος θα πρέπει να αποφεύγει καταστάσεις μέσω των οποίων θα μπορούσαν να εξυπηρετηθούν προσωπικά του ενδιαφέροντα, να αποκτηθούν οικονομικά οφέλη είτε από χρήστες είτε από συναδέλφους. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι απαραίτητο να υπάρχει συμφωνία, όπου και όσο αυτό βέβαια είναι εφικτό, μεταξύ των προσωπικών απόψεων του βιβλιοθηκονόμου και των γενικότερων στόχων της βιβλιοθήκης - υπηρεσίας πληροφόρησης.

Η μοναδική αναφορά στην άσκηση «λογοκρισίας» όσον αφορά το υλικό το οποίο φιλοξενείται στη βιβλιοθήκη παρατηρείται στο άρθρο 2.1.2. σύμφωνα με το οποίο «...πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγεται παντός είδους Υλικό που έχει προφανή σκοπό το θρησκευτικό προσηλυτισμό, την πολιτική προπαγάνδα, την υποβολή μίσους, την προσβολή συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού και την εμπορική κερδοσκοπία.». Στο σημείο αυτό γεννάται εύλογα το εξής ερώτημα: με ποια κριτήρια αποφασίζει κάποιος αν το περιεχόμενο ενός τεκμηρίου, έντυπου ή ηλεκτρονικού, προβαίνει εκούσια ή ακούσια στην υλοποίηση των παραπάνω πολιτικών - πρακτικών; Δεν αναιρείται έτσι το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης λόγου και πρόσβασης στην παντός είδους πληροφορία χωρίς διακρίσεις; Ομολογουμένως η διάταξη αυτή καθίσταται κατά κάποιο τρόπο προβληματική.

Επιπλέον, θέτει σημαντικά ερωτήματα για το εύρος των αρμοδιοτήτων των βιβλιοθηκονόμων όσον αφορά το είδος του υλικού στο οποίο έχει πρόσβαση το κοινό. Εκτός από το γεγονός ότι οφείλουν να εξυπηρετούν τους χρήστες, να ενθαρρύνουν την προσέλευσή τους στη βιβλιοθήκη, να συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς της περιοχής

³⁹http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomothesia/ya83064_2003.htm ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/08/2020.

για την καλύτερη αξιοποίηση του χώρου από τους χρήστες, να επιμορφώνονται συνεχώς, οφείλουν ταυτόχρονα να ασκούν κριτική στο υλικό, προκειμένου να απομακρύνουν αυτό που ίσως αποβεί βλαβερό για την πνευματική ή ψυχολογική ισορροπία των ανήλικων ή και ενήλικων χρηστών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει μια πολύ σημαντική παρατήρηση. Αναμφισβήτητα, υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην επιλογή του υλικού και την λογοκρισία. Ο Asheim, όπως επισημαίνει ο Froehlich⁴⁰, έχει διατυπώσει με σαφήνεια τις διαφορές ανάμεσα στην επιλογή υλικού και τη λογοκρισία: «Η επιλογή ξεκινά με μια υπόθεση υπέρ της ελευθερίας. Η λογοκρισία με μια υπόθεση θετική, αναζητώντας τις αξίες της στο βιβλίο ως βιβλίο και στο βιβλίο ως σύνολο. Η προσέγγιση της λογοκρισίας είναι αρνητική και αναζητά ευάλωτα χαρακτηριστικά, όπου και αν βρίσκονται αυτά - οπουδήποτε μέσα στο βιβλίο ή ακόμη και εκτός αυτού. Η επιλογή επιζητά την προστασία του δικαιώματος του αναγνώστη στην ανάγνωση. Η λογοκρισία επιζητά την προστασία - όχι του δικαιώματος- αλλά του ίδιου του αναγνώστη από τις φανταστικές συνέπειες της ανάγνωσής. Ο επιλέγων έχει πίστη στην ευφυΐα του αναγνώστη. Ο λογοκριτής έχει πίστη μόνο στη δική του υπέρ του ελέγχου της σκέψης. Η προσέγγιση της επιλογής όσον αφορά στο βιβλίο είναι».

Από την άλλη πλευρά παρατηρείται ότι επικρατεί μια διαστρεβλωμένη αντίληψη περί λογοκρισίας αναφορικά με τις αποφάσεις των βιβλιοθηκονόμων. Αν, για παράδειγμα, ένας βιβλιοθηκονόμος συμπεριλάβει ή απορρίψει ένα βιβλίο στην / από τη συλλογή, αυτό θα σημάνει την επιλογή ή απόρριψη πολλών βιβλίων του ίδιου τύπου. Στην πραγματικότητα, όμως, λογοκρισία αποτελεί η συστηματική απόρριψη ή αποδοχή συγκεκριμένου υλικού για θρησκευτικούς, πολιτικούς ή ηθικούς λόγους. Παράλληλα, το γεγονός ότι ένας βιβλιοθηκονόμος αποφασίζει να μην συμπεριλάβει ένα βιβλίο στην συλλογή της βιβλιοθήκης, γιατί είναι για παράδειγμα ακριβό, αυτό εκλαμβάνεται πολλές φορές ως λογοκρισία, μολονότι δεν λαμβάνεται υπόψιν ότι η διαδικασία επιλογής

⁴⁰Froehlich, T., «Intellectual freedom, ethical deliberation and codes of ethics.» IFLA Journal [Online] 26 (4), 2000, p. 264-272, διαθέσιμο στο: <http://www.ifla.org/V/iflaj/jour2604.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 28/06/2020.

εξαρτάται από πολλούς παράγοντες -στην εν λόγω περίπτωση λόγου χάρη ελλιπή χρηματοδότηση- και όχι από ένα και μοναδικό παράγοντα.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι οι βιβλιοθηκονόμοι, και γενικά το προσωπικό μιας βιβλιοθήκης, κατά την επιλογή του υλικού αφενός προσπαθούν να μην ασκούν λογοκρισία και αφετέρου επιδιώκουν να στέκονται με σεβασμό στα πρότυπα και τις αξίες της κοινότητας που βρίσκεται η βιβλιοθήκη. Θα έλεγε κανείς πως στους βιβλιοθηκονόμους ασκείται δύο ειδών πίεση: πίεση από άτομα της διοίκησης της βιβλιοθήκης και πίεση από άτομα της κοινότητας που εξυπηρετεί η βιβλιοθήκη. Σε πολλές περιπτώσεις δημιουργούνται εντάσεις κατά την επιλογή του υλικού. Για παράδειγμα, μια κοινότητα που αποτελείται ως επί το πλείστον από Χριστιανούς μπορεί να αντιδράσει στο ενδεχόμενο ύπαρξης στην βιβλιοθήκη της κοινότητάς τους βιβλίων άλλων θρησκειών. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει και η μερίδα πολιτών που δεν θα ενοχληθεί από το παραπάνω ενδεχόμενο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι βιβλιοθηκονόμοι καλούνται να αποσοβήσουν τις τυχόν διαμαρτυρίες με σύνεση και προσοχή.

Η κατάσταση γίνεται πιο περίπλοκη στην περίπτωση που η χρήση της βιβλιοθήκης απευθύνεται και σε ανήλικους χρήστες. Σε αντίθεση για παράδειγμα με τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου νομοθετικές διατάξεις για την απαγόρευση πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό από τους ανήλικους έχουν οδηγηθεί σε αδιέξοδο, με το επιχείρημα της παραβίασης τους δικαιώματος πλήρους πρόσβασης σε έκφραση ιδεών, στην Ελλάδα η δημοσίευση τέτοιου υλικού απαγορεύεται αυστηρώς δια νόμου. Ωστόσο, αντίστοιχη διάταξη δεν περιλαμβάνεται σε κανέναν Κανονισμό βιβλιοθηκών, προφανώς επειδή θεωρείται αυτονόητο πως τέτοιο υλικό, πορνογραφικό εν προκειμένω, απαγορεύεται να διαδίδεται μέσω αυτών.⁴¹

Πράγματι, στις ΗΠΑ ήδη από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και τις αρχές του 21^{ου} οι πολιτείες προσπάθησαν να θωρακίσουν τους ανήλικους χρήστες από την επαφή τους με υλικό που εμπεριέχει σεξουαλικό περιεχόμενο, ύστερα από τις έντονες διαμαρτυρίες των γονέων. Διάφορες πολιτείες τοποθέτησαν στις βιβλιοθήκες τους φίλτρα για τον έλεγχο των

⁴¹ Μπότη – Κανελλοπούλου Μαρία, «Η αρχή της απαγόρευσης της λογοκρισίας και η προστασία ανήλικων στις βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ- ελληνική νομοθεσία (2003) και αποφάσεις του Ανώτερου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (2003 και 2004) για τον έλεγχο της πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό», διαθέσιμο στο: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/10885> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 05/07/2020.

ιστοσελίδων που επισκέπτονταν οι ανήλικοι χρήστες. Βέβαια, η πρακτική αυτή δίχασε τον κόσμο προκαλώντας έτσι πληθώρα αντιδράσεων από την πλευρά ανθρώπων, οι οποίοι αισθάνονταν ότι παρακολουθούνται τη στιγμή που έχουν την δυνατότητα να απολαμβάνουν το δικαίωμα για πλήρη πρόσβαση σε έκφραση ιδεών δίχως περιορισμούς. Σε κάθε προσπάθεια από το κράτος να προστατέψει τους ανήλικους χρήστες εμπόδιο στεκόταν η παραβίαση βασικών δικαιωμάτων άλλων χρηστών που δικαιώνονταν δικαστικά από το Ανώτατο Δικαστήριο.

Όταν σε μια βιβλιοθήκη η πρόσβαση δεν περιορίζεται μόνο σε μαθητές ή φοιτητές αλλά αντίθετα μπορεί ο οποιοσδήποτε να αποτελέσει μέλος της είναι λογικό να συμβαίνει το παραπάνω και οι χρήστες να δικαιώνονται μέσω των Δικαστηρίων. Ίσως θα ήταν μια καλή λύση προς αποφυγήν στέρησης της ελεύθερης πρόσβασης να υπάρχει ηλικιακή κλίμακα στις βιβλιοθήκες. Βέβαια αυτό ίσως θεωρούνταν από μια μερίδα ανθρώπων πως είναι μια άλλη μορφή αν όχι λογοκρισίας, ρατσισμού σίγουρα.

Να αναφερθεί σε αυτό το σημείο πως οι μέθοδοι λογοκρισίας που χρησιμοποιούνται αναφορικά με τη χρήση του διαδικτύου είναι η διαδικασία του φιλτραρίσματος καθώς και η μέθοδος του μαρκαρίσματος. Κατά τη διαδικασία του φιλτραρίσματος μέσω ειδικού λογισμικού περιορίζεται η πρόσβαση σε πορνογραφικό ή άλλου είδους παράνομου ή αμφισβητούμενου υλικού. Τα φίλτρα έχουν τη δυνατότητα να μπλοκάρουν είτε λέξεις-κλειδιά είτε ακόμα ολόκληρους ιστότοπους. Παρόμοια είναι και η διαδικασία του μαρκαρίσματος.

Επανερχόμενοι στα εγχώρια δεδομένα, οι Έλληνες οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν ουσιαστικά την ευχέρεια να ασκήσουν «λογοκρισία» σε οποιοδήποτε υλικό θεωρούν ότι προσβάλλει τους όρους λειτουργίας των βιβλιοθηκών. Η ευχέρεια αυτή, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, προκύπτει από την απουσία στην Ελλάδα, παρόμοιων με την αμερικανική, φορέων, συλλόγων και ενώσεων που μάχονται για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι στα καθήκοντα των βιβλιοθηκονόμων περιλαμβάνεται η συνεχής και αδιάλειπτη παρακολούθηση των ιστοσελίδων που επισκέπτονται οι ανήλικοι χρήστες, εφόσον στους Κανονισμούς δεν υπάρχει καμία τέτοια

πρόβλεψη.⁴² Ακόμα και να υπήρχε όμως αυτή η δυνατότητα τι θα ήταν προτιμότερο η πρόσληψη περισσότερων βιβλιοθηκονόμων ή η χρήση φίλτρων;

Το παραπάνω θεωρείται εύλογο, καθώς οποιαδήποτε προσπάθεια εμπλοκής των βιβλιοθηκονόμων στο περιεχόμενο πρόσβασης των ανηλίκων, θα μπορούσε να μεταφραστεί με παραβίαση του απόλυτου δικαιώματος επιμέλειας των γονέων. Ποια είναι, λοιπόν, η ευθύνη των βιβλιοθηκονόμων όσον αφορά στην προστασία των ανήλικων χρηστών από το «απαγορευμένο» υλικό στις περιπτώσεις που οι βιβλιοθήκες δεν διαθέτουν τεχνολογικά φίλτρα προστασίας; Επί της ουσίας η απάντηση είναι μια η συνεχής επίβλεψη των παιδιών αυτών. Βέβαια για να μπορέσει να γίνει αυτό θεωρείται απαραίτητη η πρόσληψη περισσότερου προσωπικού.

⁴² Ό.π.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι βιβλιοθήκες ανέκαθεν αποτελούσαν το σημείο όπου γνώσεις και πληροφορίες διαδίδονταν ελεύθερα. Αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της μάθησης και σε καμία των περιπτώσεων δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά. Σε πολλές περιπτώσεις οι άνθρωποι πιστεύουν πως οι βιβλιοθήκες είναι χρήσιμες μόνο κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Είναι φυσικό πως κάτι τέτοιο δεν ισχύει καθότι ο άνθρωπος αποτελεί ον που από τη φύση του αναζητά διαρκώς τη μόρφωση και την ενημέρωσή του.

Η ελευθερία του λόγου σε συνδυασμό με την ελεύθερη πρόσβαση στις βιβλιοθήκες δημιούργησε τη λογοκρισία η οποία υπηρετούσε τις εκάστοτε πολιτικοκοινωνικές συνθήκες και δρούσε κατά το δοκούν. Ήδη από τα αρχαία χρόνια και τον μεσαίωνα η λογοκρισία είναι υπεύθυνη για τη φθορά και την καταστροφή βιβλίων που δεν είναι εφικτό να διασωθούν και αυτό διότι οι άνθρωποι θα έπρεπε να ήταν πειθήνια των λίγων και να μην ξεσηκώνονται.

Στην εποχή που διανύουμε η λογοκρισία στα βιβλία και εν γένει στις βιβλιοθήκες έχει περιοριστεί ή είναι ανύπαρκτη. Εξαιρούνται βεβαίως οι χώρες που βρίσκονται υπό απολυταρχικό καθεστώς. Η λογοκρισία πλέον υφίσταται περισσότερο σε όσα τεκμήρια σχετίζονται με παιδοφιλία ή τρομοκρατικά χτυπήματα με βάση πάντα γενικές οδηγίες που έχουν δοθεί και ακολουθούνται πιστά από όλη την βιβλιοθηκονομική κοινότητα.

Θα έλεγε κανείς ότι σε δημοκρατικά πολιτεύματα και στην εποχή της ελευθερίας του λόγου δεν θα έπρεπε να υφίσταται καθόλου λογοκρισία. Στον αντίποδα αυτής της θεωρίας βρίσκονται εκείνοι που υποστηρίζουν ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν κείμενα που μπορεί επί παραδείγματι να προσβάλλουν τη θρησκεία. Ο καθένας από το δικό του μετερίζι έχει τη δική του άποψη, προκειμένου όμως να δημιουργηθεί αυτή θα πρέπει πρωτίστως κανείς να διαθέτει ολοκληρωμένη γνώση για ένα συγκεκριμένο θέμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Constance Mellon ed. *Bibliographic Instruction: The Second Generation*. Littleton, CO: Libraries Unlimited, 1987.

Frick Elizabeth, "Professional Training for User Education: the U.K.", *Journal of Education for Library and Information Science*, 28 (Summer 1987).

Hanson R. Eugene, "College Libraries: the Colonial Period to the Twentieth Century", *Advances in Library Administration and Organization*, τ. 8, eds. Gerard B. McCabe και Bernard Kreissman. Greenwich, CT: JAZ Press, 1989.

Ανδρέου Κ. Ανδρέας, «Λογοκρισία και απαγορεύσεις βιβλίων», στο: *Σύγχρονη Βιβλιοθήκη & Υπηρεσίες Πληροφόρησης*, τχ. 16 (2002), σελ. 34-40.

Πάπυρος Λαρούς Βριτάννικα.

Πετσίνη Π., Χριστόπουλος Δ. (επιμ), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, εκδ. Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα 2016.

Περρή Ασημίνα, «Η λογοκρισία στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες», στο: *Πρακτικά 15^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, εκδ., Βιβλιοθήκη & Υπηρεσία Πληροφοριών Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα 2006.

Αρθρογραφία - Δικτυογραφία

De Alós Moner, A., *Ο ρόλος των δημοσίων βιβλιοθηκών στην κοινωνία της πληροφόρησης*, 2003, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/10814/314> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 09-05-2020.

Gualamali Shanoor, Malik Naveen, Miller Valerie, Takahashi Daniel, *Library Services For The Aging Population: An annotated bibliography*, University of Toronto p.13, διαθέσιμο στο: http://shanoor.weebly.com/uploads/2/9/3/1/2931505/inf1300_annotated_bib.pdf ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10-05-2020.

Froehlich, T., «Intellectual freedom, ethical deliberation and codes of ethics.» *IFLA Journal* [Online] 26 (4), 2000, p. 264-272, διαθέσιμο στο: <http://www.ifla.org/V/iflaj/jour2604.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 28/06/2020.

Larbre Francois, *Εξυπηρέτηση του κοινού: το παράδειγμα της βιβλιοθήκης της Μασσαλίας*, διαθέσιμο στο <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/11501>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15-05-2020.

Γερόλιμος Μιχαήλ, *Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον πληροφόρησης*, Κέρκυρα 2008, σελ., 103-104, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/10795/678>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 16-05-2020.

Γκλαβίνας Γιάννης, «Η οπτική του λογοκριτή: Η λογοκρισία στην Ελλάδα μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών (1944 – 1974)», διαθέσιμο στο: http://clioturbata.com/uncategorized/yannis_glavinas/, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

Katsirikou Anthi, «Η Διακήρυξη της Γλασκόβης για τις Βιβλιοθήκες, τις Υπηρεσίες Πληροφόρησης και την Ελευθερία του Πνεύματος», διαθέσιμο στο: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/glasgow-declaration-gr.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/07/2020.

Κουλικούρδη Άννα, «Ο Ρόλος των Βιβλιοθηκών στην Εκπαίδευση των ΑμεΑ: Ελληνική και Διεθνής Πραγματικότητα.», σελ. 4 στο: *Ποιότητα Ζωής Προσώπων με Αναπηρία: Η Συμβολή της Εκπαίδευσης. Προβλήματα & Προοπτικές*, Αθήνα, 11-12 Μαΐου 2007, διαθέσιμο στο <http://eprints.rclis.org/10479/1.pdf>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 13-05-2020.

Μπότη – Κανελλοπούλου Μαρία, «Η αρχή της απαγόρευσης της λογοκρισίας και η προστασία ανηλίκων στις βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ- ελληνική νομοθεσία (2003) και αποφάσεις του Ανώτερου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (2003 και 2004) για τον έλεγχο της πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό», διαθέσιμο στο: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/10885> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 05/07/2020.

Πλειός Γιώργος, «Από το ίντερνετ στη λογοκρισία;», διαθέσιμο στο https://www.alfavita.gr/koinonia/308644_apo-internet-sti-logokrisia, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/05/2020.

Πολίτης Δημήτρης – Δουκατά Μαρία, «Ο ρόλος και η επίδραση της ηθικής στις βιβλιοθήκες – υπηρεσίες βιβλιοθήκες. Διλήμματα και προκλήσεις στη σημερινή εποχή»,

βρίσκεται στο: 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών, 2008, σελ., 75-102, διαθέσιμο

στο: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/11804/pansin013.pdf?sequence=1> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 25/05/2020

http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllidis/search.html, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

<https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10-07-2020.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1997), διαθέσιμο στο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd686e52> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/05/2020.

<https://www.news247.gr/koinonia/to-somateio-ellinon-ithopoion-katadikazei-ta-epeisodia-sto-chytirio-ochi-sti-logokrisia.6173567.html> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 23/05/2020.

«Απαγορευμένα βιβλία στις ΗΠΑ του 2010», εφ. *Το Βήμα*, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2010/09/29/world/apagoreymena-biblia-stis-ipa-toy-2010/> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 28/07/2020.

<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/801342/apagoreumena-vivlia> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 14/05/2020.

<https://freedomhouse.org/country/china/freedom-net/2019> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

<https://www.cnn.gr/tech/story/190501/h-kineziki-logokrisia-sto-internet-kleftopolemos-kai-akrotites> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/2020.

https://www.huffingtonpost.gr/entry/loyokrisia-sta-mme-se-epipeda-rekor-oi-felakiseis-demosioyrafon-paykosmios-to-2019_gr_5df0f2c9e4b01e0f2957d4f5 ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

<https://www.capital.gr/diethni/3471448/ta-tourkika-social-media-sto-eleos-tis-logokrisias>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

<https://www.capital.gr/diethni/3471448/ta-tourkika-social-media-sto-eleos-tis-logokrisias>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

<https://www.dw.com/el/%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF/a15805003> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 18/05/20.

«Η Διακήρυξη των IFLA/UNESCO για τη Δημόσια Βιβλιοθήκη 1994», διαθέσιμος το: <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-el.pdf> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 05/08/2020.

The Censor: Motives and Tactics, From the Intellectual Freedom Manual (sixth edition, Office for Intellectual Freedom, ALA, Chicago, IL, 2002, pp. 366–369, διαθέσιμο στο <http://www.ala.org/tools/challengedmaterials/preparation/censor-motives-and-tactics>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 19/05/2020.

http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomothesia/ya83064_2003.htm ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 02/08/2020.